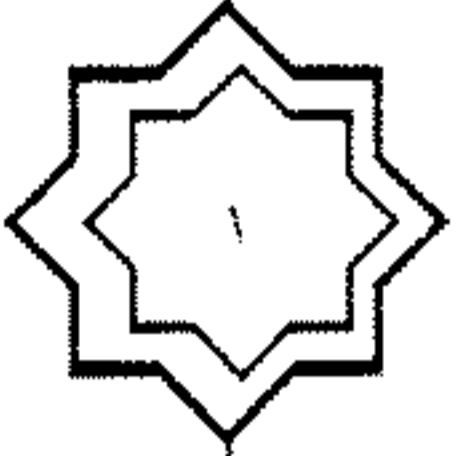

بشارت نبوی

به ظهور مہدوی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فیض

نام کتاب: بشارت نبوی صلی الله علیه و آله و سلم به ظهور
مهدوی علیه السلام

تألیف: محمد حسین صفاخواه

نوبت چاپ: اول - نیمه شعبان ۱۴۱۸ - پائیز ۱۳۷۶

تیراژ: ۵۰۰۰ نسخه

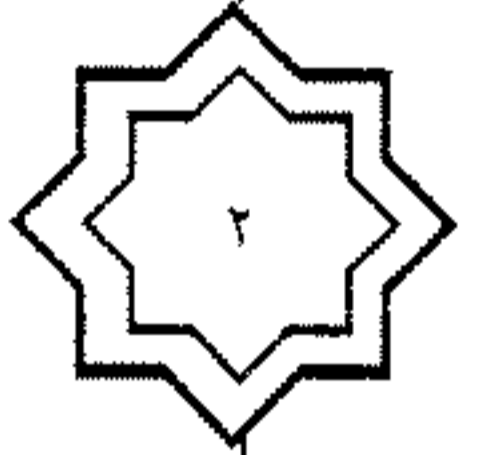
چاپ: طلوع آزادی

ناشر: مؤسسه تحقیقاتی و انتشاراتی فیض کاشانی

تلفن: ۷۵۲۸۷۹۳ - ۷۵۲۳۰۰۹

964-403-051-6

شابک: ۹۶۴-۴۰۳-۰۵۱-۶

بشارت نبوی

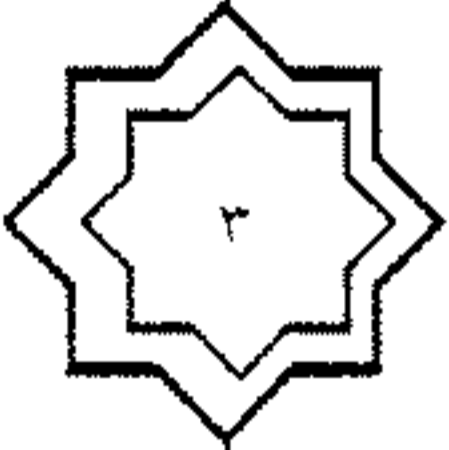
حسین اللہ عبید اللہ صاحب

بہ

ظہور مہدوی

عبد اللہ صاحب

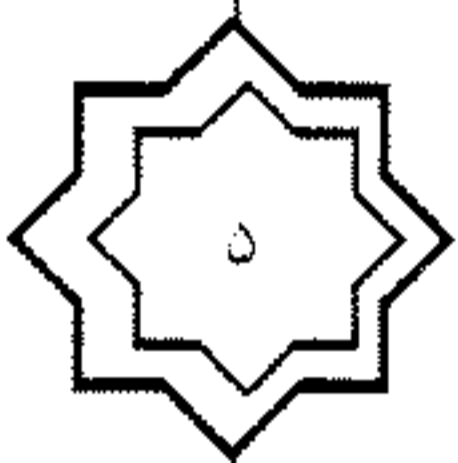
محمد حسین صفاخواہ

بشارت نبوی (صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم) به ظهور مہدوی (علیہ السلام)

- ۱- نصی روشن از رسول اکرم صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم
بر امامت ائمه اثنی عشر علیہم السلام و غیبت و
ظهور امام مہدی صلوات اللہ علیہ
- ۲- گزیده مثنوی مرحوم آیتی بیرجندی در
مقامات مہدوی (عجل اللہ تعالی فرجه)

به مناسبت میلاد مسعود خاتم الائمه و منقذ الامة
امام عصر ارواح العالمین شراب مقدمه الفداء

قال أمير المؤمنين علي عليه السلام :

«بِمَهْدَيْنَا تَنْقَطِعُ الْحُجُجُ، فَهُوَ خَاتِمُ
الْأُمَّةِ، وَمَنْقَذُ الْأُمَّةِ، وَمُنْتَهَى النُّورِ وَ
غَامِضُ الشَّرِّ، فَلْيَهَيِّئْنَا مِنْ أَسْتَمْسَكَ
بِعُرْوَتِنَا، وَحُسْرَ عَلِيٍّ مَحَبَّتِنَا.»^(۱)

امیرالمؤمنین علی علیه السلام فرمود:

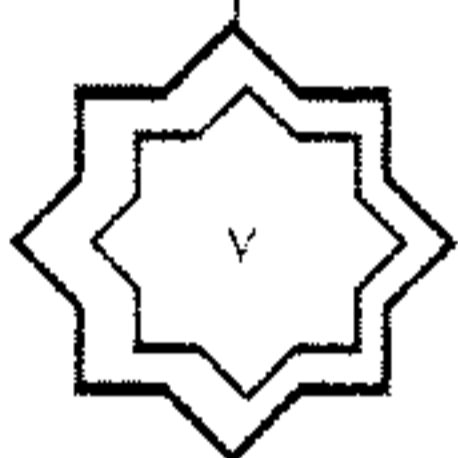
«بِه مہدای ما، حججہ تمام می شود؛ کہ او

پس ایستد امامان است، و رہسای بسختی است، و

منتہای نور، و راز ناکشور دنی، پس تنہیت باد

بس هر کہ بہ ریسمان ما چسبک آویزد، و بس مہر

ما بہر نکینتہ شود.

فهرست مطالب

طلیعه	۱۱
نصی روشن از رسول اکرم صلی الله علیه و آله، بر امامت ائمه اثنی عشر علیهم السلام، و غیبت و ظهور امام مهدی صلوات الله علیه	۱۵
توضیحات حدیث	۳۱
توضیح ۱	۳۱
توضیح ۲	۳۸
توضیح ۳	۴۶
توضیح ۴	۴۸
توضیح ۵	۵۵
توضیح ۶	۵۹
توضیح ۷	۸۴
گزیدهٔ مثنوی مرحوم آیتی بیرجندی در مقامات مهدوی	۸۷
مقدمه دکتر محمد اسماعیل رضوانی	۹۰
متن اشعار	۹۶
گزیدهٔ توضیحات	۱۲۱

طلیعه

بسم الله الرحمن الرحيم

از آنجا که رسول خدا صلی الله علیه و آله - بنا بر حکمت های الهی - آخرین پیامبر، و دین ایشان، آخرین دین تا قیام قیامت است، خداوند تعالی به لطف و منت بی پایان خویش، برای آخرین پیامبر خود جانشینانی معین ساخت. چنانچه برای تمام پیامبران پیشین، وصی و جانشین معرفی نمود، و این سنت لا یتغیر الهی در این امت نیز جریان یافت.

رسول خدا صلی الله علیه و آله، در موارد عدیده، به جانشینان پس از خود، اشاره فرمود. گاهی فقط تعداد آنها را بیان داشت. گاه عدد ایشان را به عدد اوصیای برخی از پیامبران پیشین علیهم السلام تشبیه فرمود. و گاهی نیز به بیان اسم و نسب ایشان پرداخت. در مواردی علاوه بر این موارد، با معرفی آخرین وصی بحق خود، و مشخصات ایشان - مانند غیبت، طول عمر و قیام الهی - مشعلی فراراه آیندگان افروخت.

رساله‌ای که پیش رو دارید، شامل دو بخش جداگانه است:

بخش اول

- حدیثی است که در آن یکی از یهودیان - به نام نعتل - به حضور رسول خدا صلی الله علیه و آله رسیده، و سؤالاتی در زمینه توحید، نبوت، وصایت، و آخرین وصی، از حضرتش می‌پرسد، و پاسخ می‌گیرد، و اسلام می‌آورد، و چند بیت در مدح رسول خدا و اوصیای ایشان علیه السلام می‌سراید.

این روایت را محدثان شیعه (از جمله شیخ صدوق) و محدثان اهل سنت (از جمله شیخ حمورینی شافعی) در کتابهای خود روایت کرده‌اند.

متن این حدیث، همراه با مصادر، ترجمه فارسی، و توضیح بعضی از جملات آن، و نیز ترجمه منظوم قصیده (به ترجمه ادیب فقیه قرن سیزدهم مرحوم شیخ محمد تقی دزفولئی) در بخش اول ارائه می‌شود.

* * *

بخش دوم

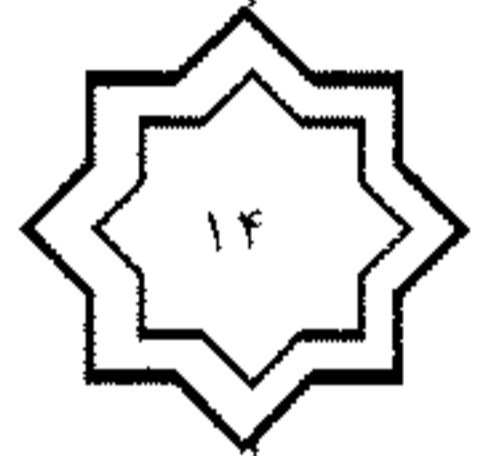
شامل بخشی از مثنوی بلند و پر معنایی است از فقیه ادیب مرحوم شیخ محمد حسین آیتی بیرجندی (متوفی ۱۳۵۰ هجری شمسی) در زمینه عقاید حقه، که نخستین بار، در حدود چهل سال پیش، در ضمن مجموعه «مقامات الابرار» ایشان به چاپ رسیده است.

این بخش از مثنوی که شامل حدود ۴۰۰ بیت است، حقایقی والا و ارزنده از میان استدلالهای عقلی و روایات معتبره در مورد حضرت مهدی علیه السلام را، همراه با پاسخهای ناظم به بعضی از متکلمین معاند، در ضمن ابیات شیوا و فصیح بیان داشته است. ما در اینجا حدود دویست بیت از آن را انتخاب کرده‌ایم، و ذیل بعضی از بیت‌ها، توضیحاتی افزوده‌ایم.

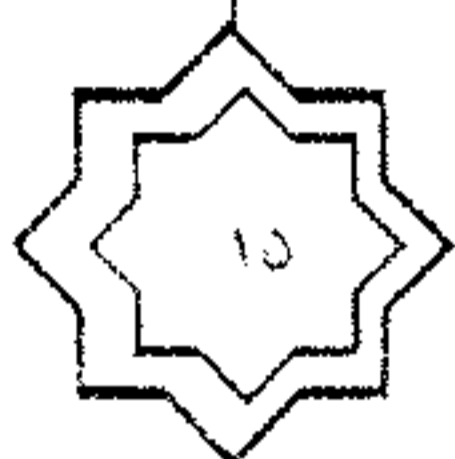
از آنجا که تمام این مثنوی در دست تحقیق و انتشار است، نشر این ابیات را به مناسبت فرارسیدن نیمه شعبان، سائر روز میلاد پر برکت جان جهان، و منجی انسان، حضرت بقیه الله ارواحنا فداه شایسته دیدیم.

امید است این وجیزہ، در محضر مقدس اونیای دین
عنہم السلام، و منتظران راستین امام غائب عجل اللہ تعالی فرجہ
مقبول افتد.

محمد حسین صفاخواہ
و السلام علی عباد اللہ الصالحین
میلاذ خاتم الاوصیاء، امام المؤمنین
بقیة اللہ الاعظم عجل اللہ تعالی فرجہ الشریف

نحی روشن از رسول اکرم
صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم بر
امامت ائمہ اثنی عشر علیہم السلام
و غیبت و ظہور امام مهدی صلوات
اللہ علیہ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

الحموینیؒ بإسناده هذا قال : قال أبو جعفر محمد بن علیؒ بن بابويه : أخبرني أبو الفضل محمد بن عبد الله بن عبد المطلب الشيبانيؒ، عن أحمد بن مطرف بن سوار بن الحسين القاضي الحسيني بمكة، أنبأنا أبو حاتم المهبلي المغيرة بن محمد، أنبأنا عبد الغفار بن كثير الكوفي، عن هشيم بن حميد، عن أبي هاشم، عن مجاهد، عن ابن عباس «رض»، قال :

قَدِمَ يَهُودِيٌّ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ «صلى الله عليه وآله وسلم» يُقَالُ لَهُ: نَعْتَلُ، فَقَالَ لَهُ:

يَا مُحَمَّدُ؛ إِنِّي أَسْأَلُكَ عَنْ أَشْيَاءَ تَلْجُلُجُ فِي صَدْرِي مُنْذُ حِينٍ، فَإِنْ أَجَبْتَنِي عَنْهَا أَسَلَمْتُ عَلَى يَدِكَ.

قَالَ: صلى الله عليه وآله وسلم سَلْ يَا بَا عِمَارَةَ.

قَالَ: يَا مُحَمَّدُ؛ صِفْ لِي رَبَّكَ.

فَقَالَ «صلى الله عليه وآله وسلم»: إِنَّ الْخَالِقَ لَا

يُوصَفُ إِلَّا بِمَا وَصَفَ بِهِ نَفْسَهُ، وَكَيْفَ يُوَصَّفُ الْخَالِقُ؛ الَّذِي

تَعْجَزُ الْأَوْصَافُ أَنْ تَدْرِكَهُ، وَالْأَوْهَامُ أَنْ تَنَالَهُ، وَالْخَطَرَاتُ

أَنْ تَحَدَّهُ، وَ الْأَبْصَارُ الْإِحَاطَةَ بِهِ؟

جَلَّ عَمَّا يَصِفُهُ الْوَاصِفُونَ، نَائِي فِي قَرِيبِهِ، وَ قَرِيبٌ فِي نَائِيهِ، كَيْفَ الْكَيْفَ فَلَا يُقَالُ لَهُ: كَيْفَ، وَ أَيْنَ الْأَيْنَ فَلَا يُقَالُ لَهُ: أَيْنَ.

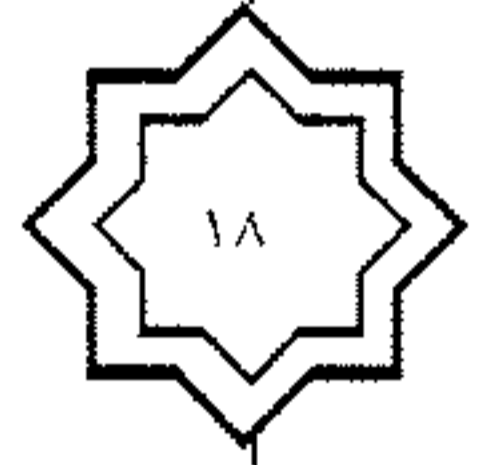
هُوَ مُنْقَطِعُ الْكَيْفِيَّةِ فِيهِ وَ الْأَيْنُونِيَّةِ، فَهُوَ الْوَاحِدُ وَ الصَّمَدُ كَمَا وَصَفَ نَفْسَهُ، وَ الْوَاصِفُونَ لَا يَبْلُغُونَ نَعْتَهُ، لَمْ يَسْلُدْ وَ لَمْ يُولِدْ، وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفْرًا أَحَدٌ.

قَالَ: صَدَقْتَ يَا مُحَمَّدُ؛ فَأَخْبَرَنِي عَنْ قَوْلِكَ: إِنَّهُ وَاحِدٌ لَا شَبِيهَ لَهُ، أَلَيْسَ اللَّهُ تَعَالَى وَاحِدًا وَ الْإِنْسَانُ بِوَحْدَانِيَّتِهِ قَدْ أَشْبَهَتْ وَحْدَانِيَّتَهُ الْإِنْسَانُ؟

فَقَالَ «صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ»: اللَّهُ تَعَالَى وَاحِدٌ أَحَدِيٌّ الْمَعْنَى، وَ الْإِنْسَانُ وَاحِدٌ ثُنَائِيٌّ الْمَعْنَى؛ جِسْمٌ وَ عَرَضٌ وَ بَدَنٌ وَ رُوحٌ، وَ إِنَّمَا التَّشْبِيهُ فِي الْمَعَانِي لَا غَيْرَ.

قَالَ: صَدَقْتَ يَا مُحَمَّدُ؛ فَأَخْبَرَنِي عَنْ وَصِيِّكَ مَنْ هُوَ؟ فَمَا مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا وَ لَهُ وَصِيٌّ، وَ إِنْ نَبِيَّنَا مُوسَى بْنُ عِمْرَانَ أَوْصَى إِلَى يَوْشَعَ بْنِ نُونٍ.

فَقَالَ: نَعَمْ؛ إِنْ وَصِيِّي وَ الْخَلِيفَةُ مِنْ بَعْدِي عَلِيُّ بْنُ أَبِي

طالب، وَ بَعْدَهُ سِبْطَايِ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ. يَتْلُوهُ تِسْعَةَ مِائَاتٍ
صَلْبِ الْحُسَيْنِ أُمَّةً أُبْرَارًا.

قَالَ: يَا مُحَمَّدُ؛ فَسَمِّهِمْ لِي.

قَالَ: نَعَمْ؛ إِذَا مَضَى الْحُسَيْنُ، فَابْنُهُ عَلِيٌّ؛ فَإِذَا مَضَى عَلِيٌّ
فَابْنُهُ مُحَمَّدٌ؛ فَإِذَا مَضَى مُحَمَّدٌ، فَابْنُهُ جَعْفَرٌ؛ فَإِذَا مَضَى جَعْفَرٌ،
فَابْنُهُ مُوسَى؛ فَإِذَا مَضَى مُوسَى، فَابْنُهُ عَلِيٌّ؛ فَإِذَا مَضَى عَلِيٌّ،
فَابْنُهُ مُحَمَّدٌ؛ ثُمَّ ابْنُهُ عَلِيٌّ، ثُمَّ ابْنُهُ الْحَسَنُ. ثُمَّ الْحُجَّةُ بْنُ
الْحَسَنِ؛ فَهَذِهِ اثْنَا عَشَرَ أُمَّةً عَدَدُ نَقَبَاءِ بَنِي إِسْرَائِيلَ.

قَالَ: فَأَيْنَ مَكَانَهُمْ فِي الْجَنَّةِ؟

قَالَ: مَعِيَ فِي دَرَجَتِي.

قَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَ إِنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ، وَ أَشْهَدُ
أَنََّّهُمُ الْأَوْصِيَاءُ بَعْدَكَ، وَ لَقَدْ وَجَدْتُ هَذَا فِي الْكِتَابِ
الْمُنْتَقَدِمَةِ، وَ فِيمَا عَهَدَ إِلَيْنَا مُوسَى بْنُ عِمْرَانَ: أَنَّهُ إِذَا كَانَ آخِرُ
الزَّمَانِ يَخْرُجُ نَبِيٌّ يُقَالُ لَهُ: أَحْمَدُ؛ خَاتَمُ الْأَنْبِيَاءِ لَا نَبِيَّ بَعْدَهُ،
فِيخْرُجُ مِنْ صَلْبِهِ أُمَّةٌ أُبْرَارٌ عَدَدُ الْأَسْبَاطِ.

قَالَ، فَقَالَ: يَا أَبَا عَمَارَةَ؛ أَتَعْرِفُ الْأَسْبَاطَ؟

قَالَ: نَعَمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ؛ إِنَّهُمْ كَانُوا اثْنَيْ عَشَرَ.

قَالَ: إِنَّ أَوْلَهُمْ لَاوِي بْنُ بَرخِيَا؛ وَهُوَ الَّذِي غَابَ عَنِ بَنِي إِسْرَائِيلَ غَيْبَةً، ثُمَّ عَادَ فَأَظْهَرَ اللَّهُ شَرِيْعَتَهُ بَعْدَ دِرَاسَتِهَا، وَ قَاتَلَ مَعَ قَدَسَطِيَا الْمَلِكِ حَتَّى قَتَلَهُ.

فَقَالَ «صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ»: كَائِنٌ فِي أُمَّتِي مَا كَانَ فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ حَذُو النَّعْلِ بِالنَّعْلِ وَ الْقَذَّةَ بِالْقَذَّةِ، وَ أَنَّ الثَّانِي عَشَرَ مِنْ وَلَدِي يَغِيْبُ حَتَّى لَا يُرَى، وَ يَأْتِي عَلَيَّ أُمَّتِي زَمَنٌ لَا يَبْقَى مِنَ الْإِسْلَامِ إِلَّا اسْمُهُ وَ مِنَ الْقُرْآنِ إِلَّا رِسْمُهُ، فَحِينَئِذٍ يَأْذَنُ اللَّهُ تَعَالَى لَهُ بِالْخُرُوجِ فَيُظْهِرُ الْإِسْلَامَ وَ يُجَدِّدُ.

ثُمَّ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: طُوبَى لِمَنْ أَحَبَّهُمْ وَ الْوَيْلَ لِمُبْغِضِهِمْ، وَ طُوبَى لِمَنْ تَمَسَّكَ بِهِمْ.

فَانْتَقَضَ نَعْتَلُ وَ قَامَ بَيْنَ يَدَي رَسُولِ اللَّهِ «ص» وَ أَنْشَأَ

يَقُولُ «شَعْرًا»:

صَلَّى اللَّهُ ذُو الْعُلَى	عَلَيْكَ يَا خَيْرَ الْبَشَرِ
أَنْتَ النَّبِيُّ الْمُصْطَفَى	وَ الْهَاشِمِيُّ الْمَفْتَخَرُ
بِكُمْ هَدَانَا رَبُّنَا	وَ فَيْكَ نَرْجُوا مَا أَمْرُ
وَ مَعْشَرٌ سَمَّيْتَهُمْ	أُمَّةً إِثْنَيْ عَشَرَ
حَبَاهُمْ رَبُّ الْعُلَى	ثُمَّ اصْطَفَاهُمْ مِنْ كَدَرِ

قَدْ فَازَ مَنْ وَالَاهُمْ
أَخْرَهُمْ يَشْفِي الظَّالِمَ
عِثْرَتِكَ الْأَخْيَارِ لِي
مَنْ كَانَ عَنْهُمْ مَعْرِضاً
وَ خَابَ مَنْ عَادَى الزَّهْرَ
وَ هُوَ الْإِمَامُ الْمُنْتَظَرُ
وَ التَّابِعُونَ مَا أَمَرَ
فَسَوْفَ تَصْلَاهُ سَتَرُ

حمویبنی به اسناد خود از ابن عباس روایت کرده است که، یهودی نعثلی نام، به خدمت رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم آمد و گفت:

یا محمد! سؤال می‌کنم تو را از مسائلی چند که مدت‌هاست در سینه من می‌خلد. اگر مرا از آنها جواب گویی، به دست تو اسلام آرم.

حضرت فرمود: سؤال کن ای ابوعمار.

گفت: ای محمد! خدا را از برای من وصف کن.

حضرت فرمود: خدا را وصف نتوان کرد، مگر به آنچه خود وصف خود کرده. و چگونه وصف کنم خدای را؟ که همه صف‌ها از ادراک او عاجزند، و وهم‌ها و عقل‌ها از رسیدن به او، و خیالات از تحدید^(۲) او، و دیده‌ها از احاطه به او قاصر،^{*} [۱] و او بالاتر و بزرگتر و عظیم‌تر است از اینکه وصف کنند، ای او را وصف کند.^{*} [۲]

خدا، دور است از همه چیزها در نهایت نزدیکی به آنها. و نزدیک است به همه چیزها در نهایت دوری از آنها.

«چگونه» را او چگونه کرده است. پس نتوان گفت، چگونه است.

و «کجا» را او کجا کرده است، پس نمی شود گفت کجا است. ذات حق تعالی از کیف و این^(۳) بریده شده است. چون توان گفت که چون است و کجا است؟

و او احد است و صمد - یعنی یکتاست و پناه همه محتاجان است. - چنانچه خود را وصف فرموده و وصف کنندگان به پایه نعت^(۴) او نرسند.

«لَمْ يَلِدْ وَ لَمْ يُولَدْ وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا
أَحَدٌ»^(۵)

یعنی: نزاده است چیزی را، و زاده نشده است از چیزی. و نبوده است و نخواهد بود مراو را مثلی و شبهی و نظیری و همتایی، نه در ذات و نه در صفات.

۳ - کیف و این: چگونگی و کجایی. چگونه بودن ذات باری و مکان برگزیدن حضرتش.

که در حدیث شریف است. لا کیف له و لا این: چگونگی و مکان برگزیدن، برای او نیست.

۴ - نعت: صفت.

۵ - سوره توحید آیه ۴-۳.

نعثل گفت: راست گفتی. مرا خبر ده از آنچه گفتی که خدا یکی است و او را شبهی نیست* [۳]. چگونه خدا یکی است و انسان هم در نوع خود یکی است؟ پس یکی بودن خدا نیز مثل یکی بودن انسان است.

حضرت رسول صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: حق تعالی واحد است - یعنی در معنی یکی است - ولکن انسان یکی است که در معنی دو تا است، زیرا که انسان مرکب است از جسمی و عرضی و بدنی و روحی. و این تشبیه نیست، مگر در معنی تنها.* [۴]

نعثل گفت: راست گفتی. مرا خبر ده از وصی خود که کیست؟ زیرا که نیست پیغمبری مگر آنکه او را وصی است و پیغمبر ما موسی، یوشع بن نون را وصی خود گردانید.

حضرت فرمود: بلی. وصی من و خلیفه من بعد از من علی بن ابی طالب است. و بعد از او دو فرزندم حسن و حسین، و بعد از ایشان، نه نفر از صلب حسین، همه امامان نیکوکردارند. [صلوات الله و سلامه علیهم اجمعین]

نعثل گفت: نامهای ایشان را به من برخوان.

فرمود: بلی. چون حسین علیه السلام از دنیا گذرد. پسرش علی امام است. و چون علی گذرد. پسرش محمد علیه السلام امام است. و چون محمد از دنیا رود. پسرش جعفر علیه السلام امام خواهد بود. و چون جعفر رحلت کند. پسرش موسی. و چون موسی دنیا را وداع گوید. پسرش علی است. و چون علی علیه السلام بیک حق را بیک گوید. پسرش محمد است. و چون محمد به سوی عالم باقی شتابد. پسرش علی است. و چون علی از دنیا رحلت فرماید. پسرش حسن است. و چون حسن را اجل محتوم دریاورد. فرزندش حجة بن الحسن امام عصر است.

و این دوازده نفر امامان (صلوات الله و سلامه علیهم اجمعین) به عدد نقبای بنی اسرائیل باشند...* [۵]

نعتل پرسید: جای ایشان در بهشت کجا خواهد بود؟
حضرت فرمود: با من خواهند بود در مرتبه و منزلت من.* [۶]

نعتل گفت:

«أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ
وَ أَشْهَدُ أَنَّهُمُ الْأَوْصِيَاءُ بَعْدَكَ».

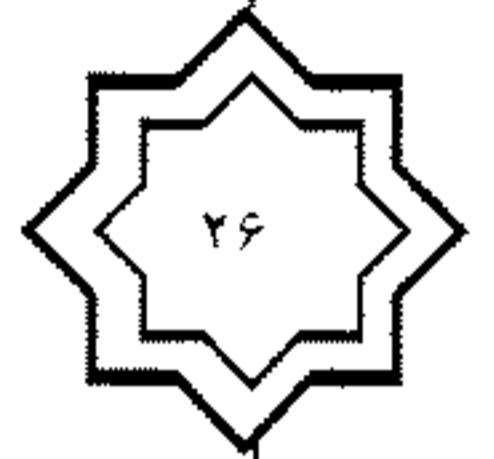
یعنی: گواهی می‌دهم که اینان که نام بردی، اوصیای تو
تواند بعد از تو. و آنچه را که به من خبر دادی، همه را
خود در کتب پیشینیان دیده‌ام، و در وصیت‌های
موسی بن عمران که به ما کرده بود خوانده‌ام. که چون
آخر الزمان شود، پیغمبری از جانب خدای تعالی آید که
نام او «احمد» است و او خاتم پیغمبران است و بعد از او
پیغمبری نخواهد آمد. و بسایند از صلب او امامانی
نیکوکار به عدد اسباط.

راوی گوید:

رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم به ابی‌عمار
فرمود:

اسباط را می‌شناسی؟

گفت: بلی، ایشان دوازده نفر بودند. اول ایشان لاوی
پسر برخیا بود. و او چندی از میان بنی اسرائیل غائب
شد. بعد از آن ظهور کرد و حق تعالی دین خود را به
دست او آشکار گردانید، بعد از آنکه پوشیده شده بود آن
دین. و پادشاه آن زمان که نام او قرسیطاء بود جنگ

کرده و او را کشت.

رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود:

خواهد شد در میان امت من، آنچه در بنی اسرائیل شده. «حذوا النعل بالنعل والقذة بالقذة»، یعنی مانند یک تاسای کفش که به اندازه تاسای دیگر است و مانند یک پرتیرکمان که به اندازه پرتیرکمان دیگر است. و فرزند دوازدهمی من از میان امت من غایب شود.* [۷]

و بیاید بر امت من زمانی که نماند در میان مردم، از اسلام مگر نامی. و نماند از قرآن مگر خطی. چون چنین شود، حق تعالی او را رخصت دهد که ظهور نماید و اسلام را آشکار کند، و تازه کند از دین آنچه را که کهنه شده.

پس رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود:

خوشا حال کسی که ایشان را دوست دارد، و بدحال کسی که با ایشان دشمنی کند، و خوشا حال کسی که به ایشان چنگ زند و به ایشان تمسک جوید.

چون کلام حضرت به اینجا رسید، نعتی از جای خود حرکت کرده و در برابر رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم ایستاد، و این ابیات را موزون کرده و بر خواند:

«صَلَّى الْإِلَهِ ذُو الْعَلِيِّ^(٦) عَلَيْكَ يَا خَيْرَ الْبَشَرِ».

دروید خداوندِ صاحبِ علنی

به تو باد، ای بهترین بشر

«انت النبي المصطفى الهاشمي المفتخر»

تویی برگزیده، رسول خدای، تویی هاشمی و تویی مفتخر

«بكم هدانا ربنا^(٧) و فيك نرجو ما أمر»

تویی سوی حق هادی و رهنمای

تو امید مایی در این بوم و در.

«و معشر سميتهم ائمة اثني عشر»

کسانی که راندی به لبنامشان

ستوده امامان اثنی عشر.

«حباهم رب العلي ثم اصطفاهم من كدر»

خداوندشان داد این قدر و جاد

نگه داشت از تیرگی و کدر.

٦- در کفایة الاثر: صلی العلی ذوالعلی

٧- کفایة الاثر: بک اهتدینا رشدنا

«قد فاز من والاهم

و خاب من عاد الزّھر»^(۸)

شود رستگار آنکہ شان دوست داشت

فتد در زیان دشمن بسنگبر.

«آخرهم یشفی الظّماء و هو الامام المنتظر»

ببخشد شفا سینہ تشنگان

امام امم حجة المنتظر

«عترتك الاخيار لي و التابعون ما امر»

همه عترت برگزیده امام

خدا را مطیعند، فیما امر

«من كان عنهم معرضاً

فسوف یصلاه سقر»^(۹)

هر آن کس کہ رخ تافت از امرشان

و را جایگہ نیست جز در سقر.^(۱۰)

۸- كفاية الاثر: و خاب من عفى الاثر.

۹- كفاية الاثر: من كان عنكم معرضاً * فسوف یصلی بسقر.

۱۰- فرائد السمطين ۲: ۱۳۵-۱۳۲ ح ۴۳۱ چ مؤسسه محمودی

کتاب ینابیع المودہ شیخ سلیمان قندوزی ۱۰۰۳-۹۹ ج
مکتبۃ العرفان - بیروت
کفایۃ الاثر ۱۱.
بحار الانوار ۲۸۳/۳۶.
اثبات الہدایۃ ۵۰۷/۲.
مناقب ابن شہر آشوب ۱ ۲۵۸ (قسمتی از حدیث را آورده
است).

عوالم العلوم جلد ۱۵ جزء ۳ ص (نصوص) ۱۳۸-۱۴۰.
غایۃ المرام باب ۱۲ حدیث ۳۶. چاپ سنگی بیروت. و صفحہ
۱۶۲-۱۶۴ چاپ نشر معارف اسلامی تہران

توضیحات حدیث

※ [۱] ثقة الاسلام کلینی، در کتاب شریف کافی، بابی در ابطال رؤیت خدای تعالی آورده، و در آن احادیثی روایت کرده، از جمله حدیث ذیل، که یعقوب بن اسحاق گفت:

نامه‌ای خدمت امام حسن عسکری علیه السلام نوشتم، و از حضرتش پرسیدم: چگونه بنده، خدایش را ببیند، در حالی که او را نمی‌بیند؟ و آیا رسول خدا صلی الله علیه و آله، خدایش را دید؟

امام در پاسخ نوشت:

ان الله تبارک و تعالی أرى رسوله بقلبه
من نور عظمته ما أحبّ. (کافی ۱/۹۵).

(خدای تبارک و تعالی، آنچه دوست داشت، از نور عظمت خود، به قلب رسول خود نمایانند).

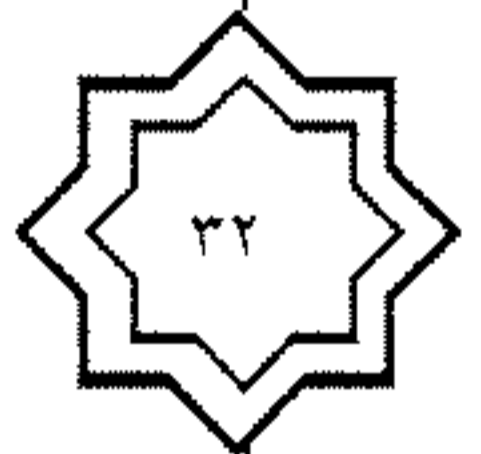
علامه مجلسی در توضیح حدیث
می نویسد:

رؤیت رسول، خدا را به قلب، به این بود که
خدای تعالی از نشانه‌های کمال و صفات
جلال و عظمت آیات خود، به رسولش، آنچه
دوست داشت شناسانید. یعنی رؤیت رسول،
معرفت او به قلب بود، نه به حقیقت کنه خدا،
بلکه به صفات و اسماء و آیات حضرت حق.
(مرآة العقول ۱/۳۲۷).

از حدیث دیگر بر می آید که این اراده نور،
در شب معراج بوده است.

عن ابی الحسن الرضا علیه السلام قال :
قال رسول الله صلی الله علیه و آله : لما
أسري بی الى السماء بلغ بی جبرئیل مکاناً لم
یطأه قط جبرئیل، فکشف له، فأرانی الله من
نور عظمته ما أحبّ.

امام رضا علیه السلام از رسول خدا صلی

الله علیه و آله روایت می کند که فرمود: چون مرا به آسمان بردند، جبرئیل مرا به جایی رسانید که هیچگاه خودش گام ننهاده بود، و آنجا بر او مکشوف شد. پس خدای، از نور عظمت خود، به من آنچه دوست داشت، نشان داد. (بحار الانوار ۳۸: ۴ نقل از توحید صدوق).

این نکته، شاید از کلام النبی در آیه معراج (الرّیة من آیاتنا - اسراء ۱) نیز قابل استفاده باشد.

در حدیث دیگر، امام جواد صلوات الله علیه به ابوهاشم جعفری فرمود:

«ای ابا هاشم! اوهام دلها، از دیدن دیدگان دقیقتر است. تو، سند و هند و شهرهایی را که نرفته‌ای، با وهم خود درک می کنی. در حالی که به چشم خود ندیده‌ای. حال، جایی که اوهام دلها خدا را درک نکند، دیدن چشمنها او را درک کند؟ (کافی ۱، ۹۹، باب فی ابطل الرّویة، حدیث ۱۱).

این کلام، بر پیروان مکتب خلافت دشوار آمده است. آنان که در چنبره احادیث جعلی خود گرفتارند، در ذهن خود خدایی ساخته و پرداخته‌اند، که ضعیف‌ترین مخلوق اوهام آنهاست! بویژه مشبهه و کرامیه، که با تفسیر برخی آیات قرآن به رأی ناقص خود، خدا را جسم دانستند، و گفتند آنچه گفتند!

ابوقرّه - دانشمند نمای خراسانی - به حضرت رضا علیه السلام گفت: برای ما روایت شده که خدای عز و جل، نعمت مکالمه با خود را به حضرت موسی علیه السلام بخشیده، و روایت خود را به حضرت محمد صلی الله علیه و آله عطا فرمود!

امام ابوالحسن الرضا علیه السلام در پاسخ فرمود: پس چه کسی از جانب خدای عز و جل به ثقلین - جن و انس - پیامبر آورد، که:

«لا تدركه الابصار و هو يدرك»

الابصار» (الانعام / ۱۰۳) «و لا
يحيطون به علما» (طہ / ۱۱۰) و
«ليس كمثلہ شیء» (شوری / ۱۱)؟

آیا رساننده این آیات، محمد صلی اللہ
علیه و آلہ نیست؟

گفت: بلی.

فرمود: پس چگونه کسی نزد مردم بیاید، به
آنان خبر دهد که از نزد خدا آمده است، و به
امر الهی آنان را به سوی خدا فراخواند، و
بگوید:

لا تدركه الابصار و هو يدرك الابصار،
و لا يحيطون به علما، و ليس كمثلہ شیء.

سپس به مردم بگوید: من خدا را به چشم
خودم دیدم، و به او احاطه علمی یافتم، و او به
صورت بشر بود!

أما يستحيون؟ - آیا حیا نمی کنند؟!

امام علیه السلام در ادامه این خبر، به بحث
معراج پرداخته و آیه را خواند:

«ما کذب الفؤاد ما رأی». (نجم ۱۱).

آنگاه فرمود: آنچه را دیدگان پیامبر دید،
فؤاد حضرتش صلی الله علیه و آله دروغ
ندانست. سپس خدای تعالی خبر داده که
پیامبر چه چیزی را دید. در آیات بعدی
فرماید: «لقد رأی من آیات ربه الکبریٰ» (نجم
۱۸). آیات خدا غیر از خدا هستند...

این حدیث شریف، بسیار نفیس است. و
شایسته است که بدان مراجعه شود. بنکرید:
بحار الانوار ۳۶/۴. نقل از توحید صدوق. و
بیان علمی علامه مجلسی ذیل خبر: بحار
۳۸/۴-۳۷/۴.

بررسی و نقد دیدگاه مکتب خلفا در باب
توحید، مقالی است که در این مجال نگنجد.
برخی از فقرات آن ذیل همین حدیث، می آید.
و تفصیل، موقوف است به کتابهایی که در این
خصوص نوشته اند. از جمله:

- کلمة حول الرؤية، تالیف: علامہ سید عبدالحسین شرف الدین.
- نقش ائمہ در احیاء دین، ج ۱۲، تالیف: علامہ سید مرتضیٰ عسکری.
- بخشهایی از کتاب: شبهای پیشاور، تالیف: مرحوم سلطان الواعظین.
- بخشهایی از کتاب: سیری در صحیحین، تالیف: محمد صادق نجمی و هاشم هریسی.

※ [۲] - امام صادق علیہ السلام در حدیثی

فرمود:

ان الله لا یوصف. و کیف یوصف؟ و قد قال

فی کتابه:

«و ما قدروا الله حق قدره» [الانعام

.[۹۱/

فلا یوصف بقدر الاکان اعظم من ذلك.

خدای و صف نمی گردد. و چگونه به

وصف در آید؟ در حالی که در کتاب خود

فرمود:

«خدا را ارج ننهادند، چنانکه سزاوار ارج

نهادن بود.»

پس به هیچ قدر و اندازه‌ای وصف

نمی شود، مگر اینکه از آن اندازه عظیم تر

باشد.

(کافی، کتاب التوحید، باب النبی عن الصفة بغير

ما وصف به نفسه تعالی، حدیث (۱).

و امام امیرالمؤمنین صلوات الله علیه در
ضمن خطبه‌ای مفصل فرمود:
«سبحانه، هو کما وصف نفسه، و الواصفون
لا يبلغون نعته».

خدای، منزّه است، در کمال تنزیه، او چنان
است که خودش، خود را وصف فرموده، و
وصف‌کنندگان، به نعت و وصف او - در حد
کمال - نمی‌رسند.

(کافی، کتاب التوحید، باب جوامع
التوحید، حدیث ۱)

ثقة الاسلام کلینی در ضمن توضیح این
خطبه می‌نویسد:

«این خطبه، از خطبه‌های مشهور حضرت
امیرالمؤمنین علیه السلام است، تا آنجا که عامه
آن را بکار بردند و از آن استفاده زیادی کردند.
این خطبه - اگر مورد تدبیر و فهم قرار گیرد -
برای جوینده علم توحید کافی است. اگر
تمام زبانهای جن و انس - بجز زبان انبیاء

علیهم السلام - گرد هم آیند که توحید را تبیین کنند چنانکه که امیرالمؤمنین - پدر و مادرم فدایش - در باره توحید سخن گفت. نمی توانند.

و اگر امیرالمؤمنین صلوات الله علیه، راه توحید را روشن نمی ساخت، هیچ کس نمی دانست چگونه این راه بییماید.»

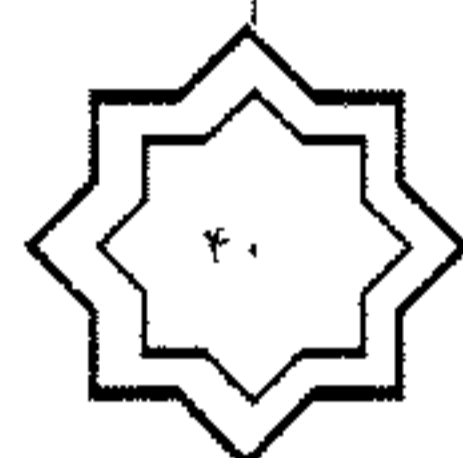
(کافی ۱/۱۳۶)

علامه مجلسی، در ضمن توضیح فقرات خطبه علوی - علیه السلام - می نویسد:

«هو کما وصف نفسه» یعنی: چنانکه در کتابهایش و به زبان پیامبران و فرستادگانش خود را وصف فرمود، و به قلم صنع خود بر دفترهای آفاق و انفس نگاشت.

(مرآة العقول ۲/۸۷)

بیان علامه محمد باقر مجلسی، تلخیصی است از آنچه پدر بزرگوارش مولی محمد تقی مجلسی در شرح جملة سید الساجدین علیه السلام در دعای اول صحیفة كاملة

سجادیہ (ذیل جملہ و الحمد لله علی ما عرفنا
فی نفسہ) آورده است.

بنگرید به: الفرائد الطریفة فی شرح
الصحیفة الشریفة، ۱۴۰۱-۱۴۳.

* * *

امام سجّاد علیہ السلام در دعای اول
صحیفہ، بیان می دارد:

«الذی قصرت عن رؤیتہ ابصار الناظرین و
عجزت عن نعتہ اوہام الواصفین»

(خدایی که از دیدار او، دیدگان بینندگان
کوتاه است، و اوہام وصف کنندگان در وصف
او عاجز.)

علامہ مولی محمد تقی مجلسی در شرح
خود بر این کلام سید الساجدین گوید:

ممکن است مراد از «رؤیت»، دیدار به
چشم باشد. بی تردید، دیدگان، از ادراک
خدای تعالی عاجزند. آیات و اخبار، بر این
امتناع دلالت دارند و دلایل عقلی نیز بر این
مطلب اقامه نموده است.

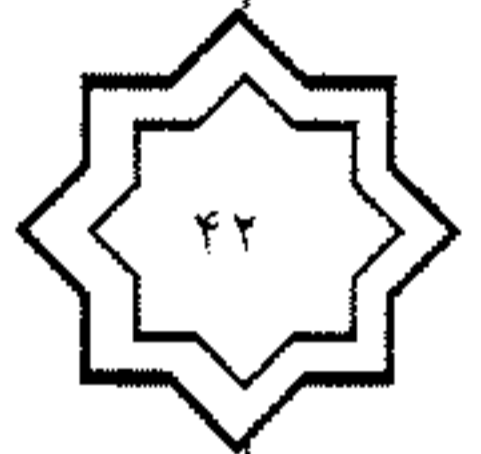
و شاید «رؤیت» به معنی علم، و «بصر» به معنی چشم علم یا چشم قلب باشد. یا مجازاً اعم از آنها.

و مراد از «نظر»، فکر باشد. یعنی: عفوّل تمام متفکران بشری و پیامبران و فرستادگان الهی و دیگر آفریدگان، از وصول به کسبه ذات مقدس باری تعالی عاجزند. و این معنی از اخبار فراوانی که ذیل آیه شریفه «لَا تَدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ» (انعام: ۱۰۳) وارد شده، روشن است. (الفرائد الضریفة فی شرح الصحیفة الشریفه ۱۱۴)

* * *

علامه محمد باقر مجلسی، ذیل حدیثی به این مضمون که «خدا را به خلق نمی توان شناخت، بلکه خلق به خدا شناخته می شود» چند احتمال در معنای حدیث بیان می کند:

اول - آنکه علم به وجود صانع بدیهی و فطری است. و هرکس در اول آنکه به حد شعور و تمیز رسد، می داند که خالق دارد که

او را آفریده است و کافران به سبب اغراض فاسده انکار صانع می کنند. و در وقت اضطرار در دریا و صحرا رو به خدا می آورند و به او متوسل می گردند. و چون خود را از اغراض باطله خالی کنند و رجوع به نفس خود کنند. می دانند که خود آفریننده خود نیستند. و ممکن مثل ایشان را نیافریده. چنانکه حق تعالی می فرماید:

«لئن سألتهم من خلق السموات و الارض ليقولنّ الله». (لقمان / ۲۵، زمر / ۳۸)

یعنی: اگر از کافران سؤال کنی: که آفریده است آسمانها و زمین را؟ البته می گویند که خدا آفریده. بنا بر آنکه مخصوص مشرکان منکر نباشد.

و احادیث بر این مضمون بسیار است در اینکه خلق را به خدا می شناسند، یعنی حقیقت انبیاء و اوصیاء علیهم السلام به معجزه های چند

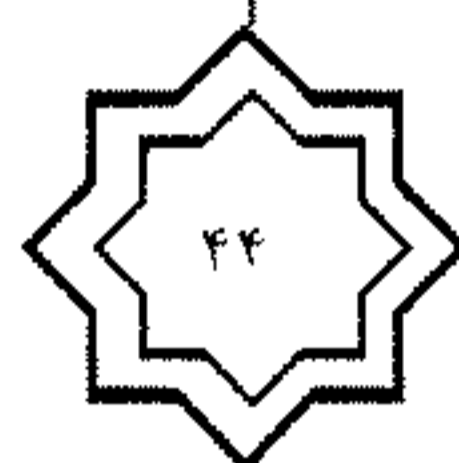
ظاهر می شود، که حق تعالی بر دست ایشان جاری می سازد.

دوم - آنکه خدا را به شباهت مخلوقات نمی توان شناخت. یا آنکه او را تشبیه کنند به نور کواکب. یا صفات کمالیه را به نحوی که در مخلوقات هست برای او اثبات نمایند.

و خلق را به خدا می توان شناخت به سبب آنکه او ایشان را آفریده و ظاهر ساخته، یا آنکه علوم و معارف و حقایق اشیاء همه از جانب خدا بر خلق فایز می گردد.

سوم - آنکه کمال معرفت حق تعالی و صفات کمالیه او را بدون وحی و الهام نمی توان دانست، و معرفت رسالت رسل و امامت ائمه را باز به وحی الهی می توان دانست.

چهارم - وجوه الهی را به گفته انبیاء و رسل و ائمه نمی توان دانست، و الا دور لازم می آید. بلکه خدا را به عقلی که عطا کرده و به آیاتی که در آفاق و انفس بر وجوه و صفات کمالیه خود

اقامت نموده می توان شناخت، و حقیقت انبیاء
و رسل را به معجزات که بر دست ایشان
جاری کرده می توان دانست. و تفصیل آن
معانی دیگر که می توان گفت، در بحار الانوار
مذکور است.

(حیوة القلوب ۳، ۱۵)

* * *

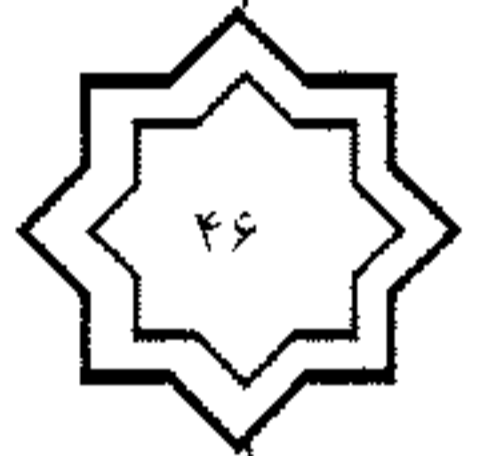
* [۳] - چنانچہ حدیث امام صادق
علیہ السلام نشان می دهد:

«فی امالی الشیخ عن محمد بن سماعة. قال
سئل بعض اصحابنا الصادق علیہ السلام،
فقال له: أخبرنی ائی الاعمال افضل؟
قال علیہ السلام: توحیدک لربک.
قال: فما اعظم الذنوب؟
قال علیہ السلام: تشبیہک لخالقک.

شیخ طوسی در امالی خود، روایت می کند
که راوی به امام صادق علیہ السلام گفت: به من
بگو، که کدام عمل، برتر است؟
فرمود: توحید تو برای خدایت.
گفت: پس بزرگترین گناه چیست؟
فرمود: تشبیه تو برای آفریدگارت.

(بحار الانوار ۳ ۸)

در نهی از تشبیه حضرت باری به
مخلوقات - اعم از مخلوقات دست و فکر و

ذهن و عقل و وهم - روایات عدیده‌ای وارد
شده، که برای اختصار، به همین یک حدیث
اکتفاء شد.

* [۴] - در ضمن حدیث سؤالات زندیق از امام صادق علیه السلام، که شیخ صدوق و کلینی روایت کرده‌اند، حضرت تش می فرماید: جهت دوم، تشبیه است. چرا که تشبیه، صفت مخلوق است که ترکیب و تالیف در او روشن است. پس چاره‌ای از اثبات صانع نیست، به دلیل وجود ساخته شده‌ها. و اضطرار آنها که مصنوع هستند و صانع آنها غیر آنهاست، و مانند آنها نیست (و لیس مثلهم). چرا که هرچه مثل آنهاست، در ظاهر ترکیب و تالیف به آنها شبیه است. و نیز در مسائلی که پس از حدوث آنها - حدوث بعد از عدم - برایشان پیش می‌آید، و انتقال آنها از خردسالی به بزرگی و سواد به بیاض و نیرو به ناتوانی و دیگر احوال موجود در مخلوقات - که نیازی به توضیح آنها نداریم. اگر صانع، مثل مصنوعات باشد، باید شبیه آنها در تمام این جهات یاد شده نیز باشد.

(نقل به مضمون از: کافی، کتاب التوحید،

باب اطلاق القول بأنه شیء.. حدیث ۶. -
روایت توجید صدوق، اختلافات جزئی در
بعضی الفاظ دارد.)

علامة مجلسی در بیان این خبر گوید:

امام علیه السلام فرمود: «جهت دوم
تشبیه»، مراد حضرتش وجهی دیگر است
برای هر چیزی که با حواس درک یا تمثیل
می شود، که به دلیل مخلوق و مصنوع بودن،
شبه و مثل دارد. و تشبیه، صفت مخلوق است
که تألیف و ترکیب لازمه آن است. زیرا هرچه
شبه شیئی باشد، با بعضی اشیاء در بعضی
صفات مشارکت دارد و با اشیاء دیگر،
تفاوت‌هایی دارد.

پس مرکب می شود. و هر مرکب مخلوق
است. و هر مخلوق را خالق است. و سلسله
مخلوقات به خالق می رسد که او را شبه و
نظیر نیست.

امام علیه السلام فرمود:

«و لیس مثلهم» یعنی از هر وجهی. اگر

خالق مثل آنها باشد، گرچه به یک وجه، در همان وجه با آنها شبیه می شود، پس ترکیب لازم می آید، که خود، احتیاج به غیر را ایجاب می کند.

امام علیه السلام پس از این، نقص های مخلوقات را بیان می دارد، از جمله: حدوث، انفعالات، دگرگونی احوال و عدمها و مذکرها. این نقصان، دلالت روشن دارد بر آنکه صانع و آفریدگار آنها، از مثل و شبیه برتر است.

پس انسان با معانی ادراکی، راهی به معرفت خالق اشیاء و وجود او می یابد، و از همانجا می یابد که خدای سبحان، بالاتر است از آنچه هرکسی درک و تصور کند، و حق تعالی را از این گونه تصورات منزّه می دارد.

(مرآة العقول ۱، ۲۹۰-۲۹۱)

* * *

از اصول اولیه بحث توحید در مکتب
اهل بیت علیهم السلام نفی تشبیه از حضرت
باری تعالی است.

امام صادق علیه السلام در پاسخ
عبدالرحیم قصیر، در مورد توحید نوشت:
«خدای تعالی - که چیزی مانند او نیست و شترا
و بسینا است - برتر است از آنچه و وصف
کنندگان که او را به آفریدگانش تشبیه می کنند
و به او افترا می زنند، به وصف نشینند.

بدان - خدایت رحمت کند - که مذهب
صحیح در توحید، همان صفات النهی است که
قرآن آورده است. پس بظلال و تشبیه را از
خدای تعالی نفی کن. نفی و تشبیه نیست.
خدا، ثابت و موجود است و برتر است از آنچه
وصف کنندگان به وصف نشینند. و از قرآن
فرا تر نروید، که بعد از بیان، گمراه شوید.

(کافی ۱: ۱۰۰، باب النهی عن الصفة بغير ما

وصف به نفسه تعالی. حدیث (۱).

علامه مجلسی گوید: «بطلان» عقیده گروهی است که برای تنزیه خدای سبحان از مشابَهت مخلوقات، تمام صفات را از حضرت باری نفی کردند. و «تشبیه» در برابر آن - نظر جمعی است که برای او صفاتی قائل شدند، و او را با آفریدگان مشابَه دانستند.

«هو الله الثابت الموجود» اشاره به نفی تعطیل و بطلان است. و «تعالی الله عما یصفه الوصفون» اشاره به نفی تشبیه دارد.

«لا تعدوا القرآن» یعنی در وصف خدای سبحان، در حدّ قرآن سخن بگوئید، تا در ضلالت تعطیل نیفتید. چنانکه می فرماید: لیس کمثله شیء و هو السميع البصیر (شوری ۱۱۷).

همچنین در حدّ قرآن بمانید، مبادا صفاتی را برای خدا قائل شوید، که باید از آن تنزیه جست، تا به تنگنای تشبیه بیفتید. خدای سبحان فرماید: «سبحان ربک ربّ العزة عما یصفون» (صافات ۱۸۵).

بعلاوه، از این اخبار بر می آید که در کنه ذات و صفات نباید اندیشید و فرو رفت. چرا که عقل از آن عاجز است، و جز سرگردانی و ضلالت نمی افزاید.

بنگرید: مرآة العقول ۱/ ۳۴۶.

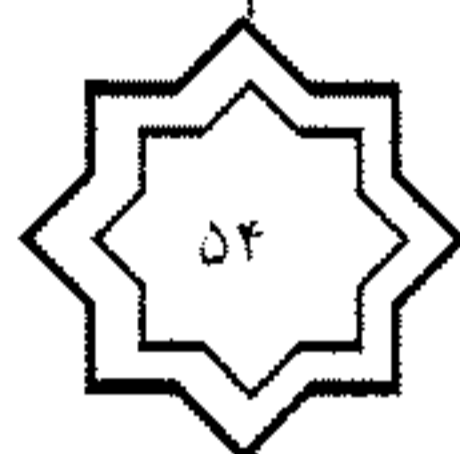
* * *

وقتی کلام گروهی از واصفانِ خدای تعالی در محضر حضرت رضا علیه السلام نقل شد، حضرتش ابتدا به سجده افتاد، و سپس فرمود: خدایا! منزه می، نه تو را شناختند، و نه توحید ترا آوردند. از این رو، به وصف تو نشستند. منزه می، اگر ترا می شناختند، و صف تو را، تنها به حدی می گفتند که خودت وصف کرده ای. منزه می، چگونه خود را راضی کردند که تو را به غیر تو شبیه بدانند. خدایا! تو را وصف نمی کنم مگر به آنچه تو، به وصف خویش پرداخته ای، و تو را با آفریدگانت شبیه نمی دانم. تو برای هر خیر شایسته ای، پس مرا از گروه ستمکاران قرار مده.

(بحار الانوار ۴ ۳۹-۴۰)

* * *

در این زمینہ، مراجعہ شود بہ بحث
تفصیلی آیۃ اللہ منکی میانجی در کتاب:
توحید الامامیۃ ۲۲۱-۲۳۷. فصل «نفسی
التوصیفات عنہ تعالیٰ».

* [۵] ابوالنضر عیاشی - از مشایخ شیعه در
قرن چهارم - گویند:

این عده مخصوص در حاکمان پس از
رسول خدا صلی الله علیه و آله - که ادعای
خلافت حضرتش را داشتند - به وجود نیامد.
نه در بنی امیه، که عدد آنها بیش از دوازده تن
شد، و نه در بنی عباس، و هیچ فرقه‌ای از
فرقه‌های اسلامی نیست که بتواند ادعا کند به
مصدق این احادیث (دوازده امام) عمل کرده
است. جز امامیه. و این، دلیلی است بر آنکه
اینان، امامان مورد نظر رسول خدایند.

بنگرید به: بحارالانوار ۳۶ ۳۷۲. که کلاه
عیاشی در آنجا نقل شده است.

توجه شود، که این استدلال، فقط بر اساس
کمیت است، نه کیفیت. اگر از نظر کیفیت
(خصائص روحی، قداست و ضهارت قلبی،
تقوی، علم، معنویت، زهد، عبادت، شجاعت،
و دیگر ویژگی‌های معنوی) میان ائمه اثناعشر
با دیگر مدعیان قیاس شود، عقل سلیم، هیچ

راهی جز قبول امامت آنان - علیهم السلام -
نمی یابد.

و نیز توجه شود که حکومت ظاهری بنی
امیه و بنی عباس، نمی تواند دلیل حقانیت آنها
باشد، چرا که منصب دنیوی است، نه مقام
اخروی. و خود آنان (خلفای باطل بنی امیه و
بنی عباس) بارها به این حقیقت تلخ اعتراف
کردند که آنچه داشتند فقط حکومت ظاهری
بود، آن هم غالباً به زور و استبداد یا سیاست یا
عوامل دیگر، که امیرالمؤمنین علیه السلام،
همه را در یک کلمه «نکراء = شیطنیت»
خلاصه کرده بود. و اما حق خواهی، راهی
جداگانه دارد: پیروی از اهل بیت پیامبر
علیهم السلام، چه حاکم باشند (مثل
امیرالمؤمنین علیه السلام در پنج سال خلافت
ظاهری)، و چه محکوم (مانند حضرت موسی
کاظم علیه السلام در زندان هارون). چه ظاهر
باشند، مانند امامان یازدهگانه پیشین، و چه
غایب مانند حضرت ولی عصر ارواحنا له

الفداء.

* * *

* مرحوم میرزا ابوالحسن شعرانی گوید:
احادیث ائمه اثناعشر - بدون تعیین نام
ایشان - در روایات مورد اتفاق فریقین وارد
شده، به حدی که ضعف اسانید بعضی از این
روایات، هیچ اثری در اعتبار مطلب ندارد.
بخاری، مسلم و احمد بن حنبل، این گونه
اخبار را در کتابهای خود آورده‌اند، پیش از
اینکه (فرقه‌های دیگر در میان شیعه پدید آید،
و) امامیه به «اثنی عشریه» موسوم گردد. چرا
که مشایخ یاد شده اهل سنت، غالباً با امام رضا
و جواد و هادی علیهم السلام معاصر بودند. و
کتابهای خود را قبل از ولادت حضرت
صاحب الامر عجل الله فرجه نوشتند. و
نامگذاری شیعه امامیه به «اثناعشریه» بعد از
شهادت امام حسن عسکری علیه السلام بوده
است. و این، هر گونه احتمال جعل را منتفی
می‌سازد.

همچنین روایات ائمه اثنی عشر در کتاب
سلیم بن قیس هلالی (متوفی ۷۰ یا ۹۰
هجری) نقل شده، که این کتاب، بدون شک در
زمان امام صادق علیه السلام وجود داشته
است. و صاحب کتاب، دهها سال پیش از تولد
ائمه بعدی علیهم السلام در گذشته است.
اینها، برخی از دلایلی است که اعتبار
حدیث ائمه اثناعشر را تأیید می کند.
بنگرید به: حاشیه مرحوم شعرانی بر شرح
کافی مولی صالح مازندرانی ۷ ۳۵۶-۳۵۷ و
۳۷۴-۳۷۵، چاپ اسلامیة.

* [۶] - مولیٰ محسن فیض کاشانی در
«علم الیقین» گوید:

این نقل و مانند آن در کتب عامہ بطور
مستفیض آمدہ. و در کتب خاصہ بہ حدّ تواتر
رسیدہ است. این بیان با نصوص واضح روشن
مفصل آمدہ. بہ طوری کہ جای تردید
نمی‌گذارد.

همچنین ہر کدام از ائمہ اظہار - علیہم
السلام - بر امام پس از خود بہ نص صریح،
امامتش را با ذکر اسم و صفت بہ اصحاب خود
اعلام فرمودہ است. طہارت و صداقت ایشان
نزد تمام اہل اسلام روشن است. و این از
محکمترین دلایل بر حجّیت ائمہ است. نہ
دیگران کہ در فضل و حالات آنان بحث و
گفتگو زیاد شدہ و می‌شود.

همچنین عصمت و ولایت الہی ایشان، و
شرف و فضل و حجّیت ایشان نزد ما ثابت
است. و ہر کسی کہ آثار و علوم و معارف الہی
این خاندان را بررسی کند، ہیچ مجالی برای

شک و تردید باقی نمی گذارد.

(علم الیقین ۴۱۳:۱)

* * *

شیخ مظفر گوید:

اثمّه اطهار - به نصّ نبوی که فرمود: کعدّه
نسقاء بنی اسرائیل - جانشینان پیامبرند،
چنانکه نقبای بنی اسرائیل، خلیفه بودند...
خلیفه یعنی آن که پیامبر صلی الله علیه و آله و
سلم به جانشینی برگزیده است، خصوصاً قبل
از ادعای خلافت بدون نصّ، بلکه هیچ عاقلی
از صحابه و غیر آنان تصور نمی کند که پیامبر
رحمت، امت خود را بدون امام منصوب الهی
واگذارد...

(دلایل الصدق ۲: ۴۸۹)

* * *

-- علامه مجلسی گوید:

بدان که نزد شیعه، اقرار به امام از اصول
دین است، و به ترک آن در احکام آخرت با
کفار شریک است. و در اکثر احکام دنیوی، به

روش مسلمانان با ایشان سلوک می‌کنند، مگر آنها که اظهار عداوت اهل بیت علیهم السلام کنند، مانند خوارج، که ایشان در احکام دنیوی نیز حکم کفار دارند....

و خاصه و عامه به طریق متواتر، از حضرت رسول صلی الله علیه و آله و سلم روایت کرده‌اند که:

«من مات و لم يعرف امام زمانه مات
میتة الجاهلیة»،

یعنی: هر که بمیرد و امام زمان خود را نشناسد، مرده خواهد بود به روش مرده اهل جاهلیت پیش از مبعوث شدن رسول خدا صلی الله علیه و آله، که بر کفر و جهل در اصول و فروع دین می‌میرند.

و آنکه بعضی از متکلمین و متعصبین [غیر شیعه] گفته‌اند که مراد از امام زمان، قرآن است. هر عاقلی می‌داند که تعبیر از کتاب به

امام کردن، مجاز و خلاف ظاهر است.
و ایضاً اضافه «زمان» ظاهر است در آنکه
در هر زمانی، امامی دارد. و قرآن [حال آنکه]
مشترک است میان زمانها.

و این که مراد، حضرت رسول باشد، به
وجه ثانی مندرج است. و ایضاً امام گذشته را
امام زمان نمی گویند.

پس معلوم شد که هر زمانی، امامی باشد که
مردم او را بشناسند. و به اتفاق، به غیر امامیه،
کسی قائل نیست به آنکه در هر عصری امامی
هست، و هیچ عصری خالی از امام نمی باشد.
و برقی در محاسن به سند معتبر، از
حضرت صادق علیه السلام روایت کرده است
که حضرت رسول صلی الله علیه و آله و سلم
فرموده که:

هر که بمیرد و امام خود را نشناسد و نداند،
به مردن جاهلیت مرده است. پس شما را باد
اطاعت امام خود. به تحقیق دیدید اصحاب
امیرالمؤمنین علیه السلام که متابعت نکردند.

به کجا منتهی شد امر ایشان، و شما پیروی
بکنید کسی را که مردم معذور نیستند به
جهالت و نشناختن او. در شأن ماست کرایم
قرآن، یعنی هر آیه که دلالت بر فضیلتی
می‌کند، و ما گروهیم که خدا اطاعت ما را
واجب گردانیده است. زمین‌های انفال از
ماست، و برگزیده غنیمت از ما است.

و ایضاً به سند معتبر، از حضرت صادق
علیه السلام روایت کرده است که زمین
صلاحیت ندارد، مگر به امام. هر که بمیرد و
امام خود را نشناسد، می‌میرد به مردن
جاهلیت. و محتاج‌ترین احوال هر یک از شما
به معرفت امام، در وقتی است که جانش به
اینجا برسد - و به دست اشاره کرد به سینه
مبارک خود - و فرمود: در آن وقت خواهد
گفت: بر امر نیکی و مذهب خوبی بوده‌ام، و آن
وقت است که احوال آخرت بر او ظاهر
می‌شود، و حال خود را خوب مشاهده
می‌نماید.

و به سند حسن، از حسین بن ابی العلاء منقول است که گفت: از حضرت صادق علیه السلام پرسیدم از معنی قول رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم که: هر که بمیرد و او را امامی نباشد، به مرگ جاهلیت مرده است. حضرت فرمود:

بلی، اگر مردم متابعت علی بن الحسین علیه السلام می کردند، و ترک می نمودند عبدالملک مروان را، هدایت می یافتند.

پس گفتم: کسی که بمیرد و امام زمان را نشناسد، به کفر می میرد؟

فرمود که: نه، مرگ ضلالت می میرد.

علامه مجلسی گوید که:

می تواند بود که مراد از این حدیث، آن باشد که در دنیا حکم کفر بر ایشان جاری نمی شود، یا مراد مستضعفین باشد، چنانچه در احادیث معتبره دیگر از آن حضرت منقول است که: یعنی مردن کفر و ضلالت و نفاق، و ایضاً در محاسن و غیر آن، به سند معتبر

روایت کرده‌اند از حضرت امام محمد باقر
علیه السلام که فرمود:

هر که بمیرد و امام نداشته باشد، پس
مردنش مردن جاهلیت است. و معذور نیستند
مردم، تا امام خود را بشناسند. و هر که بمیرد و
امام خود را بشناسد، ضرر نمی‌کند او را که
ظاهر شدن امام، پیش افتد یا پس. و هر که
بمیرد و امام خود را بشناسد، چنان است که با
حضرت قائم علیه السلام باشد در زیر خیمه
او.

و در اكمال الدین، به سند معتبر روایت
کرده است که از حضرت امام رضا علیه السلام
پرسیدند که: هر که بمیرد و امام خود را
نشناسد، به مرگ جاهلیت مرده است؟

فرمود که: بلی، هر که شک کند و توقف
نماید در امامت امام، کافر است. و هر که انکار
کند یا اظهار عداوت امام نماید، مشرک است.
یعنی مانند بت پرست.

و کلینی و نعمانی به سند صحیح از ابی

بصیر روایت کرده‌اند که، از حضرت امام
رضاعلیه السلام پرسید از تفسیر این آیه:

«و من اضلّ ممن اتّبع هویه بغیر هدی من
الله» (قصص / ۵۰)

(یعنی: کیست گمراه‌تر از کسی که متابعت
کند خواهش خود را، بی هدایتی از جانب
خدا؟)

حضرت فرمود: مراد، کسی است که در
دین خود، به رأی خود عمل کند، بی آن که
متابعت امامی از ائمه هدی نماید.

و ایضاً روایت کرده‌اند از حضرت صادق
علیه السلام که: هر که شریک گرداند با امامی
که امامتش از جانب خدا است، کسی را که
امامتش از جانب خدا نیست، پس او مشرک
است، و چنانکه بر خدا شریک قرار داده است.
و نعمانی به سند قوی، از ابن ابی یعقوب
روایت کرده است که گفت: به حضرت صادق

علیه السلام عرض کردم که: مردی هست که شما را دوست می‌دارد، و از دشمنان شما بی‌زاری می‌جوید، و حلال شما را حلال و حرام شما را حرام می‌داند، و اعتقاد دارد که امامت از شما اهل بیت به سلسله دیگر به در نمی‌رود، و امامی گوید که ایشان اختلاف دارند، و ایشان پیشوایان و راهنمایانند. پس وقتی که همه اتفاق کنند بر یک کس، من قائل به امامت او خواهم شد.

حضرت فرمود که: اگر به این حالت بمیرد، به مرگ جاهلیت مرده است.

و بر این مضمون، احادیث بسیار روایت کرده است.

علی بن ابراهیم و ابن بابویه و غیر ایشان، به سندهای معتبر روایت کرده‌اند از حضرت امام محمد باقر علیه السلام که:

معدور نمی‌دارد خدا در روز قیامت، کسی را که گوید پروردگارا! من ندانستم که فرزندان فاطمه علیها السلام، و ایانند بر همه خلق، و در

حق شیعه فرزندان حضرت فاطمه
علیها السلام این آیه نازل شده است:

«یا عبادى الذین اسرفوا علی انفسهم
لا تقنطوا من رحمة الله إن الله یغفر الذنوب
جمیعاً إنه هو الغفور الرحیم» (زمر / ۵۳)

(یعنی: ای بندگان من که بسیار ستم
کرده‌اید بر جانهای خود، به بسیار کردن
گناهان! نا امید مشوید از رحمت خدا. به
درستی که خدا گناهان را همه می‌آمرزد اگر
خواهد. به درستی که او آمرزنده و مهربان
است)...

و حمیری به سند صحیح از حضرت امام
رضا علیه السلام روایت کرده است که: هر که
دوست دارد که میان او و خدا حجابی نباشد، و
او نظر کند به رحمت الهی و خدا نظر رحمت
کند به سوی او، پس او دوست دارد آل محمد
را، و بیزارى جوید از دشمنان ایشان، و

متابعت کند امام از جمله ایشان را. هرگاه چنین کند، پیوسته نظر کند به رحمت و کرم خدا، و نظر رحمت خدا از او منقطع نگردد. و در عیون اخبار الرضا (علیه السلام)، از آن حضرت روایت کرده است از پسران بزرگوارش، که حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود که:

هر که بمیرد و امامی از فرزندان من نداشته باشد، به مرگ جاهلیت بمیرد، و خدا او را عقاب کند به آن که در جاهلیت و اسلام کرده باشد.

و شیخ طوسی در مجالس روایت کرده است در تفسیر این آیه کریمه:

«و إني لغفار لمن تاب و آمن و عمل صالحاً ثم اهتدى» (طه / ۸۲)

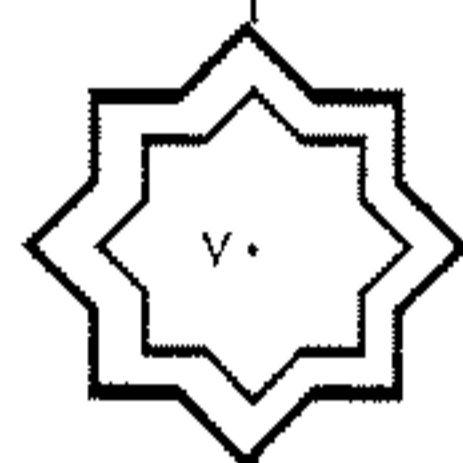
که حضرت فرمود که: و الله اگر کسی توبه کند از شرک و ایمان بیاورد به خدا و روز

قیامت، و اعمال شایسته بکند، و هدایت نیابد
به ولایت و محبت ما و شناختن فضل ما، آنها
هیچ فایده به او نمی بخشد. پس عمده ایمان و
جزء اخیرش، اعتقاد به امامت ائمه حق و
متابعت ایشان است.

و در علل الشرایع روایت کرده است از
حنان بن سدید، از حضرت صادق علیه السلام
پرسید که: چه علت دارد که هر امامی که بعد از
پیغمبر است، می باید بشناسیم، و امامهائی که
پیش از آن حضرت بودند مکلف به شناخت
آنان نیستیم؟

فرمود: چون ما مکلف به شریعت آنها
نیستیم. به این سبب، معرفت آنها در کار
نیست، به خلاف امامها که بعد از آن حضرت
بودند و حافظ شریعت آن حضرت بودند.

و در معانی الاخبار به سند معتبر روایت
کرده است که: سلیم بن قیس از حضرت
امیرالمؤمنین علیه السلام پرسید که: کمتر
چیزی که آدمی به او گمراه می شود چیست؟

فرمود: آن است کہ نشانسد کسی را کہ خدا
امر کرده است بہ طاعت او، و واجب کردانیدہ
است ولایت و محبت او را، و او را حجت
خود گردانیدہ است در زمین، و گواہ خود
گردانیدہ است بر خلق.

پرسید کہ: کیستند ایشان یا امیر المؤمنین؟
فرمود: آن جماعتند کہ اطاعت ایشان را
مقرون بہ اطاعت خود و پیغمبر خود کرده
است، و گفته است:

«اطيعوا الله و اطيعوا الرسول و اولی الامر
منکم».

پس سلیم سر مبارک حضرت را ببوسید، و
گفت: واضح کردی از برای من، و غم از دل من
برداشتی، و هر شکسی کہ در دل من بود بر
طرف کردی.

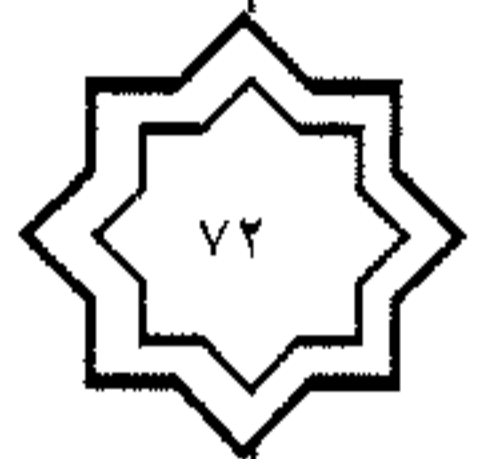
و در علل الشرایع روایت کرده است از
حضرت صادق علیہ السلام کہ: روزی

حضرت امام حسین علیه السلام بیرون آمد به سوی اصحابش، و گفت:

ایهاالناس! بدرستی که خداوند جلیل، خلق نکرده است بندگان را، مگر برای این که او را بشناسند. پس هرگاه او را شناختند، عبادت می کنند او را. و هرگاه عبادت کردند او را، بی نیاز می شوند به عبادت او، از عبادت غیر او.

پس مردی گفت: یا بن رسول الله! پدر و مادرم فدای تو باد، معرفت خدا چیست؟ فرمود که: شناختن اهل هر زمان، امامی را که واجب است بر ایشان اطاعت او. مجلسی گوید که:

معرفت خدا را به معرفت امام تفسیر کردند، برای آنکه خدا را نمی توان شناخت، مگر از جهت امام. یا از این جهت که خدا شناسی، بدون شناختن امام فایده نمی بخشد. یا از این جهت که کسی که خدا را چنین شناسد که مردم را مهمل می گذارد و امامی برای ایشان

تعیین نمی نماید، خدا را به لطف و کرم
شناخته.

و در عقاب الاعمال از طریقه عامه، از ابو
سعید خدری روایت کرده است که:

روزی حضرت رسول صلی الله علیه و آله
و سلم نشسته بود. و در خدمت آن حضرت،
حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام با اجل
اصحاب نشسته بودند. حضرت فرمود که:
هر که لا اله الا الله بگوید، داخل بهشت
می شود.

پس ابوبکر و عمر گفتند: ما لا اله الا الله
می گوئیم.

حضرت فرمود که: قبول نمی شود لا اله الا
الله، مگر از این - یعنی امیرالمؤمنین - و
شیعیان او، که پروردگار ما پیمان ایشان را به
ولایت گرفته است.

پس ابوبکر و عمر باز گفتند که: ما
می گوئیم (لا اله الا الله).

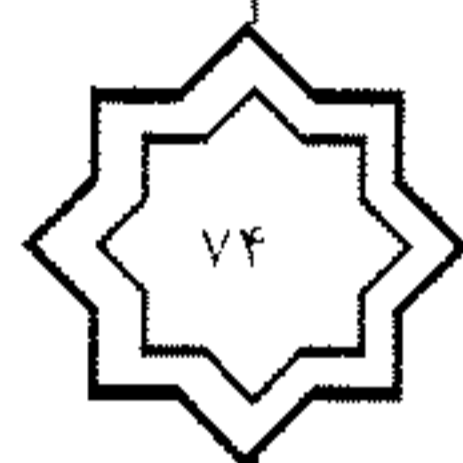
پس حضرت رسول، دست بر سر جناب

امیر گذاشته. گفت:

علامت قبول شهادت از شما، آن است که بیعت او را نشکنید و منصب او را غصب نکنید، و سخن او را نسبت به دروغ ندهید. و از حضرت صادق علیه السلام روایت کرده است که فرمود:

از ماست امامی که اطاعت او واجب است. هر که او را انکار نماید، یهودی بمیرد یا نصرانی، به خدا سوگند که خدا زمین را نگذاشته است. از روزی که حضرت آدم علیه السلام را از دنیا برده است، مگر آنکه در زمین امامی بوده است که مردم به سبب او هدایت می یافتند به سوی خدا، و حجت خدا بود بر بندگان. هر که دست از متابعت او بر می داشت، هلاک می شد. و هر که ملازمت او می کرد، نجات می یافت. و بر خدا لازم است که چنین باشد.

و کلینی، به سند معتبر از حضرت باقر علیه السلام روایت کرده است که: عبادت نمی کند

خدا را، مگر کسی که خدا را شناسد. اما کسی که خدا را نشناسد، خدا را می‌پرستد از روی گمراهی.

راوی گفت: معرفت خدا چیست؟

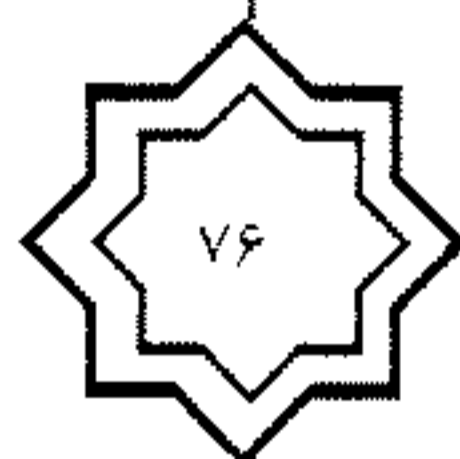
فرمود که: تصدیق کند خدا را، و تصدیق کند پیغمبر او را، و اعتقاد نماید به امامت علی علیه السلام، و پیروی کند او را و امامان هدایت را، و بیزاری جوید از دشمن ایشان. همچنین خدا را می‌باید شناخت.

و کلینی و برقی و نعمانی به سندهای صحیح و معتبر، از حضرت امام محمد باقر علیه السلام روایت کرده‌اند که:

هر که عبادت کند خدا را به عبادتی که اهتمام کند در او و به تعب اندازد خود را، و به امام عادل که از جانب خدا منصوب باشد اعتقاد نداشته باشد، بدرستی که سعیش نزد خدا مقبول نیست، و او گمراه و حیران است. و مثل او، مثل گوسفندی است که گم کرد شبان و گله خود را و حیران گردید، و رفت و

آمد در تمام روز. چون شب او را فرو گرفت، گله گوسفندی را دید با شبانش. پس ملحق به آن گله شد و شب با آنها به سر آورد. پس چون شبان گله خود را به چرا برد. او را نبرد. گوسفند دید که گله و شبان او نیست. پس برگردید حیران، و طلب شبان و گله خود می کرد. پس گله دیگر دید، و میل به سوی آن کرد. و شبان آن گله او را صدا زد که: ملحق شو به گله خود، که حیرانی و شبان و گله خود را گم کرده ای. پس برگشت حیران و ترسان. نه شبانی داشت که او را به چراگاه خود راهنمایی کند، یا از چراگاه به مأوای خود برساند. ناگاه در این حالت، گرگ او را دریافت، و تنهایی او را غنیمت شمرد، و او را خورد.

و همچنین است هر که صبح کند در این امت، و او را امامی از جانب خدا نباشد که عادل باشد، صبح کرده خواهد بود حیران. و اگر بر این حال بمیرد، به مرگ کفر و نفاق مرده است.

و بدانکه امامان حق و اتباع ایشان، بر دین
خدایند، و امامان جور معزولند از دین خدا و
از حق، و خود گمراهند و مردم را گمراه
می نمایند. و اعمالی که می کنند، مانند
خاکستری است که باد تند بر آن بوزد، و روزی
که باد تند بر آن بوزد، پراکنده کند. و قادر
نیستند از آنچه کسب کرده اند بر چیزی، مگر
به گمراهی دور و دراز.

مجلسی گوید که:

وجه تشبیه، از این جهت است که کسی که
امام حق داشته باشد، و بعد از او متابعت خلیفه
او ننماید، نزد هر امامی که می رود، و خلاف
آنچه از امام حق دیده و شنیده است مشاهده
می نماید، از او نفرت می کند و به نزدیک
دیگری می رود. و امام جور نیز، هرگاه از او
خلاف باطلی که در دست دارد ببیند، او را دور
می گرداند که مبادا اتباعش را فاسد گرداند. و
او بر این حالت است، تا اینکه شیطان که گرگ
راه دین است، این حیرانی او را غنیمت

می‌شمارد. و او را یا از دین بالکلیه به در
می‌برد، یا به متابعت یکی از ائمه جور راغب
گرداند و هلاک می‌گرداند.

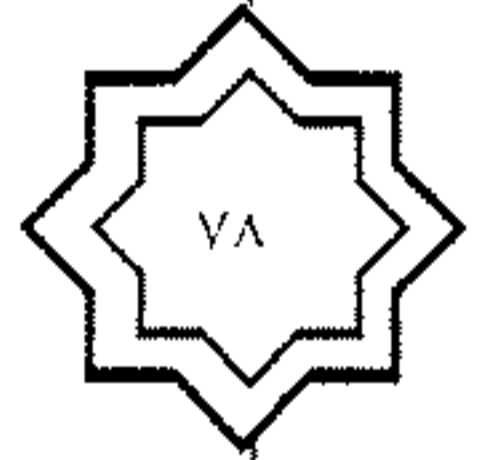
بنگرید به حیوة: القلوب مجنسی

۳۱-۲۸.۳

* * *

مرحوم میرسید ابوالقاسم جعفر
خوانساری (متوفی ۱۱۵۷ هـ ق) صاحب
مناهج المعارف می‌گوید:

حدیث متواتر ثابتی که عاقله و خاصه و
همگی آن را روایت نموده، و حکم به تواتر و
صحت آن کرده‌اند، و متفق علیه بین فریقین
است، که آن حضرت صلی الله علیه و آله
فرموده: «من مات و لم يعرف امام زمانه مات
میتة جاهلیة، یعنی هر که بمیرد و شناخته
باشد امام زمان خود را، می‌میرد مانند مردن
کفر و جاهلیت» یعنی: مطلقاً از ایمان و اسلام،
او را بهره‌ای نخواهد بود، و مانند کافرانی که

در زمان جاهلیت مرده‌اند خواهند مرد.
پس هر که تجویز کند که حق تعالی در
قرآن مجید بیان امامت نفرموده، و حضرت
پیغمبر نیز تعیین امامی نکرده است، باید که:
اولاً یا این حدیث شریف را منسوب به آن
حضرت صلی الله علیه و آله و سلم نداند، و
موضوع و دروغ بداند. که تواتر سند آن، و
اتفاق امت بر صحت آن مانع از این احتمال
است.

یا آنکه - استغفر الله - آن حضرت را در این
کلام اغراق گو و مفتری گمان کند؛ که امری را
که در قدر و مرتبه، مثل حمام رفتن، و
مباشرت نمودن، و ... و امثال آنها نبوده است
از آن اموری که آن حضرت همه را با تمام
آداب آنها به تفصیلی که چیزی از آنها فرو
گذاشت نشده بیان فرموده است. و آن را از
بی قدری بیان نکرده است، این قدر مبالغه در
باب آن، و اغراق در شأن کرده است. و آن را
بی جا این قدر عظیم شمرده است.

یا آنکه - العیاذ باللّٰه - آن حضرت را این قدر بی پروا و نامهربان به امت خود، خصوصاً به اهل بیت و فرزندان خود، و بی باک در گمراهی ایشان گمان کند، که چنین امر عظیمی را که خلاصی از کفر موقوف به معرفت آن بوده، از برای ایشان بیان نکرده و نفرموده است؛ که بعد از من امام کسی خواهد بود که اهل سقیفه آن را اختیار کنند.

و راضی به این شده که حضرت زهراء علیها السلام امام زمان خود را نشناخته از دنیا بیرون رفته باشد، و مدتهای مدید حضرت امیرالمؤمنین و سائر بنی هاشم و سلمان و ابوذر و مقداد و عمار و دیگران که از افاضل و جوهر صحابه بوده اند در گمراهی و ضلالت باشند. و بیجا و بدون رضای الهی با خلیفه او منازعه کنند. و اطاعت او نکنند، و این گمراهی تا قیامت در میان امت او بماند، و این هر دو گمان، بی شبهه کفر صریح است.

و ثانیاً باید که یا قائل شود امامتی که چندان

قدری نداشته است از پستی و بیقدری تا به مرتبه‌ای است که لفظ شئی بر آن اطلاق نمی‌شود، و داخل در هیچ چیز - هر چند از چیزهای سهل عالم بوده باشد - نیز نیست، که قرآن مجید که تبیان همه چیز است، و هیچ چیز در آن ترک نشده است، و تفصیل هر چیز در آن هست، تبیان آن نشده، و آن در آنجا ترک شده است و تفصیل آن داده نشده است.

و بطلان این معنی، *أظهر من الشمس* است، و *أحدی إقدام بر آن نمی‌تواند نمود*، یا - *العیاذ بالله* - باید که خداوند عالمیان را در این آیات کریمه، و امثال آنها دروغگو و کاذب داند، و قرآن چنین نبوده باشد که در وصف آن فرموده است، و حال این احتمال اجتناب به تصریح ندارد. پس چه شبهه‌ای باقی می‌تواند بود، در بطلان مذهبی که متضمن اینقدر از مفاسد عظیمه بوده باشد.

و البته یقین به هم خواهد رسید، که البته حق تعالی در این امت ترک عادت مستمره

خود نفرموده، و قرآن مجید را نبیان آن قرار داده، و تفصیل آن را در انجاف فرموده، و پیغمبر برگزیده خود را پس وحی از دنیا بیرون نبرد، و تمام آنچه در امتهای سابقه و پیغمبران گذشته، و به فرمان او روی می داده است، در این امت و در این پیغمبر بر منهای آن روی داده و متحقق شده است. همچنانکه مذهب طائفه امامیه - و خوان آن الله علیه جمیعین - است.

و دیگر قطع نظر از این آیات کریمه، و از این حدیث شریف نیز در ده، از کیفیت منوکی که هر یک از طوائف اسلام با یکدیگر می کنند، و از اعتقادی که هر یک در باره دیگران دارند، که هر یک دیگران را تساهل و مستحق قتل می دانند... معذور می شود که اجماع و ائمه عظیمی می دانند، به حیثیتی که مداخلت اقرار به آن و انکار آن را در دین بی تفاوت، مثل مداخلت انکار و اقرار به یک لکی خدای عز و جل، و به رسالت حضرت رسول صلی الله

علیه و آله و سلم می دانند.

بلکه مداخلت امامت را بیشتر از آنکه
می دانند، زیرا که آنها بدون این که در دنیا و آخرت
در آخرت مصداق فایده نمی رسانند، همچنانکه
در زمان ابوبکر هیچیک از آنکه فایده بی
قبیله بنی حنیف نرسانید، و تمام ایشان را خاند
بن و ناید... به قتل رسانید، و زنان و اطفال و
اموال ایشان را اسیر و غارت کردند، و با زنان
ایشان در همان شب فضاحتها کردند، به مجرد
همین که اقرار به امامت ابوبکر نکرده بودند، و
الآن چیز دیگر ایشان ناشی نشده بود که
مخالفت با اسلام داشته باشند، همچنانکه در
روایت و تسواریح هر دو ضایفه مسطور و
مذکور است.

پس البته کامل شدن و تمام بودن دین را
باید موقوف به امامت و معرفت امامت دانند،
و بدون آن ناقص و ناتمام و بی فایده و بی نفع
خواهد بود.

بنگرید به: مذهب معروف ۳۰۶-۳۰۹.

* [V] - شیخ امین الاسلام طبرسی، پس از روایت اخبار زیادی در نص بر ائمه اثناعشر علیهم السلام، در مورد نص بر حضرت بقیة الله ارواحنا فداء می نویسد:

آنچه از اخبار نصوص آوردیم، همه بر امامت حضرت مهدی علیه السلام دلالت می کند، از سه طریق:

۱ - نص بر عدد ائمه اثناعشر علیهم السلام

۲ - نص امام حسن عسکری بر حضرت

مهدی علیهما السلام

۳ - نصوص بر حضرت بقیة الله ارواحنا

فداء، که غیبت و صفات مخصوصه حضرتش را یادآور شده، و وقوع این غیبت، بدون اختلاف، همان سان که در روایات صحیحه متذکر شده اند.

این خلاف عادت است که جماعت زیادی دروغی بسازند، و کلام این همه افراد - که در زمانها و مکانهای مختلف پراکنده اند، و عقاید مختلف دارند - مطابق با واقع گردد.

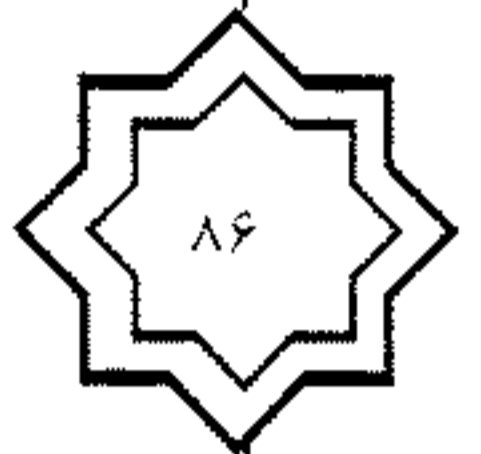

بعلاوه، اخبار غیبت حضرت مهدی علیه السلام، دهها سال پیش از زمان تولد حضرتش روایت شده است. بلکه پیش از زمان پدر و جدش، تا آنجا که کیسانیّه، در نسبت دادن امامت به محمد بن حنفیه، و ناووسیه و مضموریه در نسبت دادن مهدویت به امام صادق و امام کاظم علیهما السلام به همین گونه اخبار متمسک شدند.

از سوی دیگر، محدّثان شیعه در اصول خود که در زمان امام باقر و امام صادق علیهما السلام نوشتند، اخبار غیبت حضرت بقیة الله ارواحنا فداه را از خاتم النبیین صلی الله علیه و آله و سلم و امیر المؤمنین و دیگر ائمه علیهم السلام روایت کردند. عقیده به امامت صاحب الزمان علیه السلام و غیبت حضرتش و دلائل و نشانه های امامتش، متکی بر روایات صحیحه ای است که نمی توان آنها را رد کرد. از جمله محدّثین و مصنفین مورد اعتماد شیعه، حسن بن محبوب زرّاد است. که کتاب

«مشيخه» را نگاشت. این کتاب، در میان اصول شیعه، از کتاب مزنی و امثال آن مشهورتر است. و با اینکه متجاوز از صد سال، پیش از زمان غیبت نوشته شده، بعضی از اخباری را که در این کتاب (= اعلام الوری) درباره غیبت آوردیم، نقل کرده است. اخبار او با واقع مطابق شده، و بدون اختلاف روی داده است. بالاتر اینکه از دو غیبت - صغری و کبری - خبر داده‌اند که آن نیز با واقع مطابقت دارد. (مرآة العقول ۴: ۶۰-۶۱، که علامه مجلسی، کلام شیخ ظہری را نقل کرده است.)

بشارت نبوی صلی الله علیه و آله و سلم به ظهور مهدوی علیه السلام

گزیدهٔ مثنوی مرحوم آیتی بیرجندی
در مقامات مهدوی (علیه السلام)

با مقدمه‌ای در احوال ناظم از
شادروان دکتر محمد اسماعیل رضوانی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

مرحومہ آیۃ اللہ حاج شیخ محمد حسین آیتی بیرجندی از
فحول علماء و مجتہدین و ادبای معاصر می باشد، کہ مقام علمی و
شخصیت معنوی و مذہبی وی بر ہمگان مبرهن و واضح است.
وی در سوم دی ماه ۱۳۵۰ هجری شمسی، از دنیا رخت بر بست.
در همان سال شادروان دکتر محمد اسماعیل رضوانی مقاله ای
تحت عنوان «وفات آیۃ اللہ حاج شیخ محمد حسین بیرجندی» در
مجله راهنمای کتاب، به یاد خدمات ارزنده و شخصیت گرانمایه
او نگاشت.

در اینجا به منظور آشنائی با آن بزرگوار، این مقاله را عیناً از
مجله راهنمای کتاب، سال ۱۵ شماره ۱-۲، ص ۱۱۲-۱۱۵ (سال
۱۳۵۱ هجری شمسی) نقل می نمایم.

وفات آیت الله حاج شیخ محمد حسین بیرجندی

در زمستان فسرده و سرد و سخت امسال چند تن از شخصیت‌های بزرگ عالم شیعه و از مجتهدین بنام عالم دین قفس تن را شکست. و به سوی باغ منکوت پر گرفتند و چند گل از گل‌های باغ وجود پرپر شدند. یکی از آنان فقیه یگانه و سخنور فرزانه رضوان آرامگاه مرحوم آیت الله حاج شیخ محمد حسین بیرجندی بود در شب جمعه سوم دی ساعت ۲.۵ بعد از نصف شب در شهرستان بیرجند به رحمت ایزدی پیوست.

مرگ آیتی به مصداق اذ مات العالم ثم فی الاسلام ثلثة لا یسدها شیئی برای تمام مسلمانان جهان ضایعه‌ای غم‌انگیز است. اما برای مردم شهرستان بیرجند فاجعه‌ای دردناک و جبران‌ناپذیر است.

فی‌العقل اگر مردم مشهد شخصیت بزرگی مانند آیت الله کفائی را از دست دادند باز بزرگان دیگری هستند که مایه تسلی خاطر غم‌زده آنان می‌باشند اما با مرگ آیتی طومار افتخارات علمی بیرجند که نام کوه‌های گرانبهایی در متن آن می‌درخشید در هم پیچیده شد.

شهر بیرجند بواسطه عقل بسیاری که یکی از آنها وجود

خانندان فضل پرور علم بود در طول لاقابل یک قرن از کانونهای
درخشان تمدن و فرهنگ شرق ایران بشمار می رفت مرحوم
سید محمد فرزاد و فقید سعید مورد بحث دو شمع بازمانده از این
کانون بودند. شمع وجود فرزاد چند صباحی در تهران درخشیدن
گرفت اما آیتی در همان بیرجند ماند تا سوخت و نابود شد.

وجود آیتی وزنه ای بود که شهرستان بیرجند را سنگین و متین
و وزین نشان می داد و محضر او پناهگاه و کانون امید
دانش پژوهانی بود که به این شهر وارد می شدند. اما با مرگ او
امیدها و آرزوهای همه بر باد رفت.

كان لم یکن بین الحجون الی الصفا

انیس و لم یسمر بمکة سامر

فقید سعید در فقه و اصول و مباحث معقولات از ناموران عصر و
بزرگان معاصر بود. در نیمه ماه ذی القعدة الحرام سال ۱۳۱۰
هجری قمری در قریه فهموتی از قراء بیرجند تولد یافت پدرش
مرحوم حجة الاسلام حاج شیخ محمد باقر از مجتهدین بنام و
علمای مشهور ایران بود هم در فقه شیعه تسنط داشت و هم در
فقه سنی چنانکه از او به مفتی الفریقین تعبیر می شد و در طول ۸۶
سال عمر (۱۲۷۶-۱۳۵۲ هـ ق) بیش از بیست و چند جلد کتاب
تألیف کرد که از آن میان کتاب «کبریت الاحمر فی شرایط المنبر» به

مناسبت نیازی که وعاظ و روضه‌خوانها به آن داشتند شهرت فوق‌العاده‌ای یافت.

مرحوم آیتی تحصیلات خود را در خدمت چنین پدری آغاز کرد و تا سن بیست سالگی در محضر پدر و مدرسه معصومیه بیرجند مقدمات علوم اسلامی را فرا گرفت آنگاه به قصد سیر آفاق و کسب دانش پای از وطن مآلوف بیرون نهاد و به مشهد مشرف شد و چندی در محضر مرحوم میرزا عبدالجواد نیشابوری به فراگرفتن فنون ادب پرداخت. در سال ۱۳۳۱ هـ.ق به قصد سیاحت و انجام مراسم حج از طریق قفقاز و ترکیه و سوریه و لبنان به مکه معظمه و مدینه منوره مشرف شد و پس از انجام فریضه حج از طریق عراق به ایران بازگشت و دو سال در اصفهان به تحصیل پرداخت از آن جا عازم نجف گردید و در خدمت علمای بزرگ عصر مانند مرحوم سید ابوالحسن اصفهانی و آقا ضیاء عراقی و آقا میرزا ابراهیم اصفهانی و شیخ محمد کاظم شیرازی و آقا شیخ علی شاهرودی به تلمذ پرداخت و از تمام این بزرگواران به اخذ گواهی اجتهاد نائل آمد.

در ذیحجه ۱۳۴۲ در میان سرور و شادی مردم وارد شهر بیرجند شد و به انجام وظایف علمی و دینی پرداخت. نسب شریف و حسب عالی و مقام بلند علمی که با تقوی و ساده دلی و

پاک نهادی توأم بود او را دستخوش امواج پرتلاطم اجتماع کرد و خواهی نخواه او را داخل در گردونه مسائل سیاسی و مشکلات هیچ و پوچ محلی ساخت و لذا مانند تمام بزرگان و ناموران روزگار زندگانی پر زیر و بمی طی کرد. بارورترین دوران حیات او روزهایی بود که در کنج کتابخانه نفیس خود در انزوا و دور از غوغایسر می برد حاصل این ایام تألیف و تصنیف کتابهایی بود که بعضی مانند بهارستان هم چون تاج افتخار بر تارک بیرجند خواهد درخشید.

مرحوم آیتی در فقه شیعه از نوادر زمان بشمار می رفت اما در حاشیه این تخصص که عامل اصلی احترام و عظمت او بود فضایل متعددی داشت که کمتر ممکن است در یک شخص جمع شود. در فن سخنوری و شعر و نثر از استادان مسلم و از ناموران تاریخ معاصر ایران و اسلام بود هم به فارسی شعر می سرود و هم به عربی در بدیبه سرائی مقتدر بود. مجموعه ابیات او که به چاپ رسیده است شاید از بیست و پنج هزار بیت تجاوز کند. در فلسفه اسلامی دستی قوی داشت. در تاریخ اسلام کم نظیر بود اما آنچه که بیشتر محبت او را در دلها راسخ می ساخت سجایا و صفات خاص او بود. ظاهری آراسته و باطنی پیراسته داشت. متواضع و فروتن بود. هر کس چه عالم و چه جاهل، چه پیر و چه جوان با او

مواجهه می‌شود در غایت فروتنی و با حیرت‌انگیزانه که این به معجزات و
کرامت‌ها می‌داد و پاسخ‌ها را همیشه بی‌اشکوب می‌داد و در
رابطه‌هاش و عواطف در خانواده‌هاش می‌کردند. یک - بچه دوقلو را زلفت
بود. در هر مجلس و هر مجلس سلسله‌ای اتفاق افتاده‌های
شیرین و دلپذیری با آهنگ خفیه و حرکات شیرین بیان می‌کرد. در
مجلس و آن‌ها می‌خواند قطع می‌شد و اگر ساختند، طول
می‌کشید کسی حساس نمی‌کرد. عدم وجود این پیروان
چونان به یک نسبت از مصداق و ثبات می‌بردند. گنجینه لطیفی
که در خاطر ذخیره داشت پایان‌ناپذیر بود. همیشه و در هر مجلس،
نظیفه‌ای حاضر داشت. در این همه ملاحظه و در نتیجه و مستبعد
می‌دانم که نظیری پیدا کنند. چیزی از یاد که نور معرفت از آن مسطح
بود و بیان کبر و حرکات شیرین و دلپذیر و همه را مجذوب و
مسحور می‌ساخت مرده بیرجند در مرگ و چندان حساساتی
نشان دادند که در تاریخ قیادت که نظیر نبوده است. در مشهد و
تهران و قم و جاسس ترحیم متعددی برپا شد.

آثار مهم علمی و ادبی و عبرت‌تست را:

الف - بهارستان در تاریخ و ترجمه رجال قیادت و قیادت که
در سال ۱۳۲۱ به همت مرحومه میر معصومه خانم خرمی میر
نجیب و دانش دوست بیرجند زیر نظر جناب آقای دکتر

محمد، حسن کنجی استاد دانشمند دانشگاه تهران سجدت رسد
اندرون تسبیح ان حمیاب ست و به بهای کز فی خبر بد و سر زوس
میشود.

ب - در انفرید فیما روی عن السبط الشهید در خطب و
مواظف و اشعار حضرت سید الشهدا.

ج - «مقامات الابرار» که حاوی پنج دفتر است.

د - «در غنظان» که مجموعه قصاید و غزلیات او است.

تا جاییکه اطلاع دارم تألیفات متعددی دارد که هنوز چاپ
نشده و امیدوارم فرزندان برومند او به چاپ باز مانده آثار او اقدام
نمایند.

هیبت ان یاتی الزمان بمثله ان الزمان بمثله لبسخیل
محمد اسماعیل رضوانی

ذکر الامام ابی القاسم حجة بن الحسن عجل اللہ فرجه

صاحب العصر و الامر و الزمان

۱ بومحمد چون زگیتی رخت بست

در مقامش حجبت مہدی نشست

غوث اکبر، حجبت ثانی عشر

صاحب فرمان، امام منتظر

مہار رفت و باز دور شد

حضرتش قائم به امر اللہ شد

[میلاد مہدی موعود]

موندش در نصف شعبان اینکی است

در سنہ پنجاه و شش بعد از دو یست

۵ مادرش ز نام نیکو نرگس است

هم ملیکہ نام پاک اقدس است

گر صقیل و سوسنش خوانی رواست

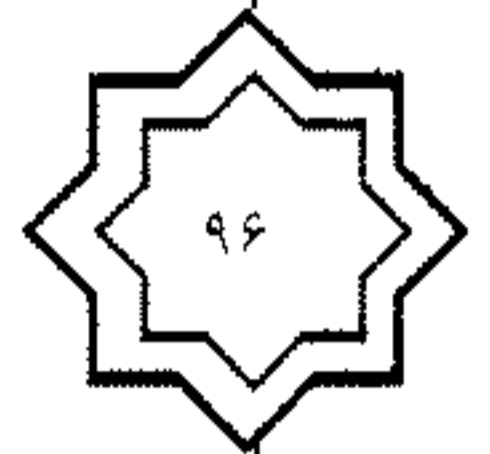
چونکہ از القاب آن حورا نقا است

مریشوعاء را کریمہ دختر است

و این سعادت مند جدش قیصر است

خاندانش خاندان اصطفی است

مادرش از نسل شمعون الصفا است

مستتر عظمی آن حکیمانه ضاهره

ببشود در وقت ولادت حشره

۱۰ دیدی آن آیات و آن انوار را

گفت با اصحاب، او اسرار را

[نامه امام حسن عسکری علیه السلام به احمد بن اسحاق]

احمد اسحق را آمد کتاب

از امام عسکری کسای مستجاب

آنکه را بودیم عنهدی منتظر

در زمین شد نور پاکش مستتر

پردهها را نور او بشکافتی

دیشب از مسادر تووند یسافتی

خاطرات خوش، زمین بشارت شادباش

بما محبان شاد ازین میلاد باش

۱۵ نورکلی بشکفته در این بوستان

بباد روشن دیدههای دوستان

امرش از بیگانگان مستور دار

تا نگردد راز شاهان آشکار

[سخن منجم در قم]

آن منجم بود در قم از یهود
خواستش احمد به نزد خویش زود
گفت او را در چنین ساعت زمام
یافته طغنی تو را ای غلام
بنگر اندر طاعش احکام چیست
کو کبش را در فنک خود نام چیست
۲۰ کردی اندر زایچه شه چون نظر
رفت رنگش از رخ و هوشش ز سر
گفت: ای احمد! چه می گویی سخن؟
کاین چنین امری نیاوردش ز من
گوید این طاع: شود شاه جهان
منک او از شرق تا غرب جهان
این چنین مولود شاه است و نبی
یا نبی را در جهان اعظم و صبی
[سخنی با منکران و معاندان]
منکر شاه و ولادت را بگو
هان مگرد ای کرده ره کم، گو بگو
۲۵ این خبر نزد یهود و هود نیست
وز نصاری این خبر معهود نیست

شش‌افعی و مسانکی و حسنبنی

زہ کجا بردند در کوی و می

خمن اصحاب داند و خواص

نیستت از پرسش ایشان مناص

[بار یافتگان در دوره غیبت صغری]

از ابو هارون پرس و وفد قم

گر تو راه است ای بیچاره کم

کاروان قم تو را بدهد خبر

از جمال آفتاب جلوه گر

۳۰ وز عقید و از ظریف و از نسیم

خادمان دار و اصحاب مستقیم

وز ابی جعفر وکیل عسکری (ع)

در عقیقه کردی او فرمانبری

این خبر نزد رشیق حاجب است

معتضد را حاجب است و صاحب است

تا نماید بر رخت وی فتح باب

وز غریقت گوید و سرداب آب

این خبر نزد مدینی کامل است

قصه اش کامل بر هر عابد است

۳۵

این ایوب و دگر ابن الحکیم

بباتو گوید داستان آن کریم

گر چه حق مختارون و معجز من آمدی

واقفش یعقوب منتوش آمدی

این خبر را باتو گوید آشکار

سعد عبداللہ و ابن مہزیار

بباتو گوید راز عثمان سعید

اول نواب سلطان حمید

گر حقیقت جسدنی و نطفہ آن

ز ابن عثمان آن محمد رو بخواد

۴۰

این خبر را باز پرس از ابن روح

روح او را بساد در جنت فتوح

خاتم نواب شیخ سمری

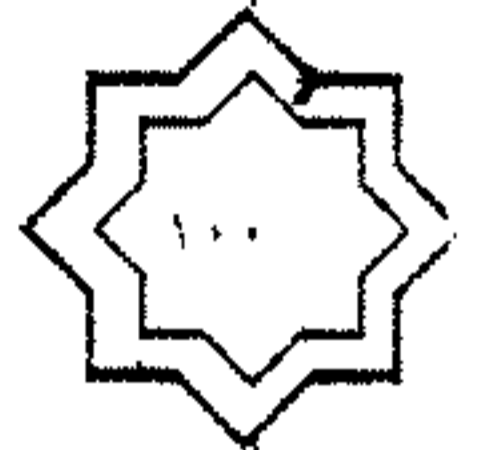
پرس از او حق را شادی گر مشتری

می دهد چشم تو را جانا جلا

گر پرسنی قاسم ابن العماد

یوسف ابن احمدش در راه شاه

دیسه و گوید از آن بشار تمام

کبر نویسم هر که دید آن شاه دین

دفتری خواهد اسامی الشاهدین

۴۵ کرده سید زمره ای را تذکره

رو بخوان اندر کتاب تبصره

الغرض او روح و عالمه چون تن است

امر او چون آفتاب روشن است

زین سبب کردند از اهل خلاف

یک گروهی بر وجودش اعتراف

در صحاح و در سنن گریه بنگری

نیست در اخبار مهدی منگری

داده در قرآن بشارت ذات حق

و غلذ الله الذین آمنوا

۵۰ مر جهان را ای خدا کنش نما

وز جمالتش چشمها روشن نما

مر جهان را پر ز عدل و داد کن

خاطر این بندگان را شاد کن

المقامة الرابعة في الدلائل المهدوية

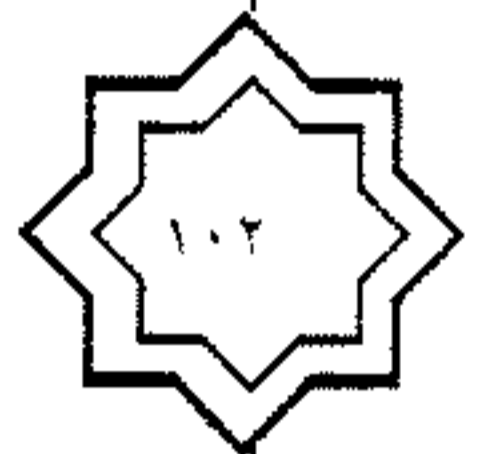
[بشارت نبوی بر ظهور مہدوی]

گفت پیغمبر که گر از روزگار
می‌نماند غیبی روزی برقرار
حقی درازی می‌دهد آن روز را
تا بر آرد مهدی فیروز را
مهدی موعود چون ظاهر شود
از فروغش این زمین زاهر شود
۵۵ پس فرود آید مسیحا از سما
در نمازش می‌نماید اقتدا

[بشارات انبیای سلف بر ظهور مهدوی]

آنچه احمد گفت از راه نهنفت
با بنی اسرائیل هم داود گفت
در مزمور هفتاد و دوم از مزامیر داود مرقوم است
در زبور آمد که ای ربّ اله
شرع و احکامت بده با پادشاه
عدل و داد خود به شهزاده سپار
مظهر عدل خدای کردگار
با فقیران تو به شفقت سر کند
ظالمان را بشکند مضطر کند

۶۰ کوه‌ها پیر از سلامت می‌کند

دشت و صحرا پیر غداآت می‌کند

هم نجات جسمه مسکینان دهد

ظالمان را بسند برپا می‌نهد

تا آنکه باقی هست ماه و آفتاب

بندگان ترسندت ای مالک رقاب

بر گیاه خشک باردهم چو ابر

و این زمین سیراب زان فرخنده دهد

در زمانش صالحان بشکفته‌اند

طاغیان را از زمین چون زفته‌اند

۶۵ باشد از دریا به دریا حکمران

زیر امرش تا به اقصای جهان

نزد او صحرائشینان خم شوند

دشمنانش خاک نیند و روند

پادشاهان شبها همچون سبا

پیش کش آرسند نزد مجتبی

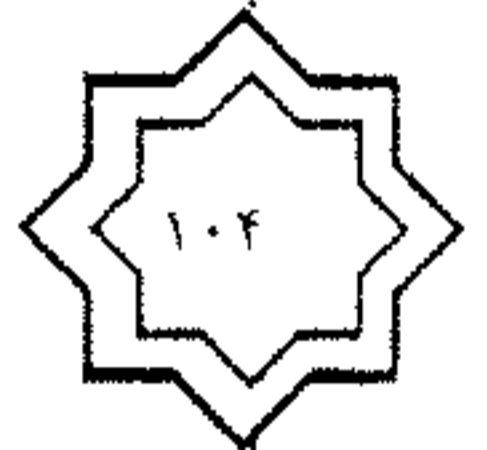
همه ضرر میش و جزایر تحفه‌ها

مسی برند از راه انجلاص و صفا

نزد وی مساهمان به حد شرمندگی
افستادان آورند او را بسندگی
۷۰ بر سر هر کوزه می زوید غیان
همچو بنان غصه ها جنبش کنان
می کند جانهای مسکینان رهنا
خسروشان در چشم او دارد بها
وی مبارک هست تا بر خلق تافت
مردمان برکت ده او خواهند یافت
اسم او بساقی بمالد تا ابد
همچو خورشید درخشان ای صمد

[مصدق این بشارت، مهدی موعود است]

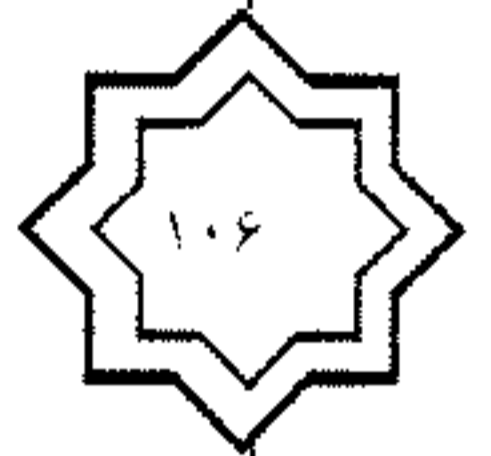
این صفات و این علائم منطبق
بر سلیمان نیست و آن نسی مستحق
۷۵ یا بر آن عیسی که او را نیست باب
آنچنان که گفته اند اهل کتاب
این بشارت، خاص مهدی آمده است
جد او شاه است و خرد شهزاده است
جد پاکش صاحب احکام بود
صاحب شرع و کتاب و نام بود

خود چو آید، بر کند ظلم و فساد
هر زمین را پر کنند از عدل و داد
گفت در قرآن خداوند شکور
این بشارت را، کتبنا فی الزبور
۸۰ و آنچه را داود گفت ای نیکخو
گفت در تورات موسی پیش از او
در سفر تکوین در باب هفدهم در آیه بیستم از تورات مرقوم
است

گفت موسی این بشارت جبرئیل
از خدا آوردی از بهر خلیل
کت دعا در حق اسماعیل داد
مستجاب آمد دلت را دار شاد
کرده ایم او را به احمد باور
با امامان هدی اثنی عشر
با تو و آل تو دادم عهد خویش
تا قیامت از شما یابند کیش
۸۵ این هدایت تا قیامت دائم است
هر زمانی از شما کس قائم است

هر خائف گناید ز بعد هر سلف
ما بدو بداهیم این عهد و سلف
این بشارت نص تورات است همان
ز و بسجود در سفر تکوینش بخوان
کرد در قرآن خداوند این خطاب
أل ابراهیم اتبنا الکتاب
ما کتاب و حکمت و ملک عظیم
شود به ابراهیم و آلش داده ایم
۹۰ و آنچه موسی گفت، بود اندر صحف
خود چه داند آنکه حولش لم یعطف
در باب نوزدهم از کتاب مکاشفات یوحنا مرقوم است
و از آیه یازدهم شروع میشود
گفت یوحنا ی محبوب مسیح
این بشارت با بیانی بس فسیح
گفت دیدم کسانمان بگشوده شد
ای بس آیاتی مرا مشهوره شد
بس جوانی نیکرو شد آشکار
بود بر اسبی سفید آن شهسوار

جامه کتان مشعشع در برش
افسر از تیجان شاهان بر سرش
۹۵ چشم او چون شعله‌ای رخشان بدی
عارضش چون ماه نور افشان بدی
حکمران و جنگجو اما بحق
چون امین و صادق است از ماسبق
نام او مکتوب و آن مشکین نفس
جز خودش آن نام را ناپرده کس
کنمة الله است نام آن فتی
چون چنین خوانندش اقوام شتی
جامه پر خون در آغوشش بود
بهر آن خون تیغ بر دوشش بود
در هوا دیدم جنود بی شمار
جمله بر اسبان ابلق استوار
۱۰۰ جمله از کتان ابيض شان ببر
از برای نصرتش بسته کمر
در دهان شمشیر بران داشتی
کسان بریدی هر کجا بگذشتی

زود باشد بخواصی آمدن

حکمرانی می نماید در زمین

نام او بر جامه و رانن رقم

شاه شاهان رب ارباب ام

این بشارت نیز در قرآن رسید

کفایت در قرآن خداوند مجید

۱۰۵ آنکه شد مقتول مظلوم ای نبی

من وین را دهم مسک و شهبی

تا بکسیر انتقام از دشمنان

می کنم من نصرت او را از آسمان

نیست در خونریزی اسرافش زحد

کمان منصوراً بتأیید الأحاد

در باب چهل و دوم از کتاب اشعیاء نبی مرقوم است

در کتاب اشعیاء آمد خطاب

کس بتابد چون ز مشرق آفتاب

آید و پای بر سر شاهان نهاد

خفق را اندرز در ایمان دهد

۱۱۰ برگزیده بنده منصورم اوست

من از او خوشنودم و دارمش دوست

روح خود را من بر او خواهم نهاد

تا جهان را پر کند از عدل و داد

او نخواهد شد ضعیف و منکسر

قوتش هست از منبک مقتدر

پس جزائر از خداوند مجید

انتظار شرع وی باید کشید

ای جوان پهلوان پاک‌زاد

من تو را خواندم بسوی عدل و داد

۱۱۵ دست تو بگیرفته و یارت منم

دل قوی کن چون نکهدارت منم

نور حقی، از چه نفروزی چو ماه؟

عهد قوم می، از چه در شعبت پناه؟

نور امستها تسویبی ای مستند

چشم گوران را تو بکشا از رمند

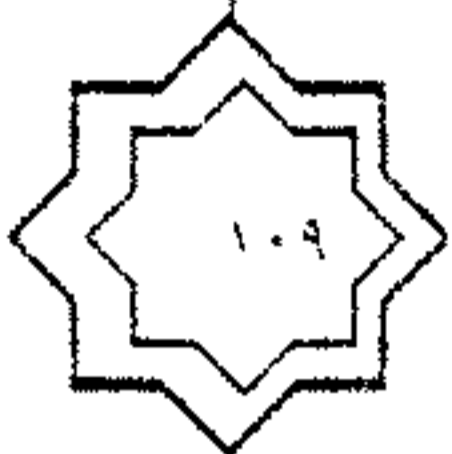
هان رهایی ده تو بازندانیان

هم بده ظلمت نشینان را امان

در باب دوازدهم از کتاب دانیال نبی مرقوم است

حالیاً پیشتر که بر خوانم مقال

از برایت از کتاب دانیال

۱۲۰ گفت در آخر زمان بیرون زحد

تسنکی ای بر مردمان روی آورد

آنچنان تسنکی و سختی و ضرر

زاوَن دنیا ندیده استی بشر

پس امیر قائم آن امیر عظیم

خواهد او برخاست با دینی قریم

هر که مکتوب است نامش در کتاب

می شود او رستگار و گامیاب

یاورانی دارد آن شاه نکو

که شتابان سوری او آرند رو

۱۲۵ وز قدم آن امیر صالحان

علم و دانش می فزاید در جهان

چون بساط علم گسترده شود

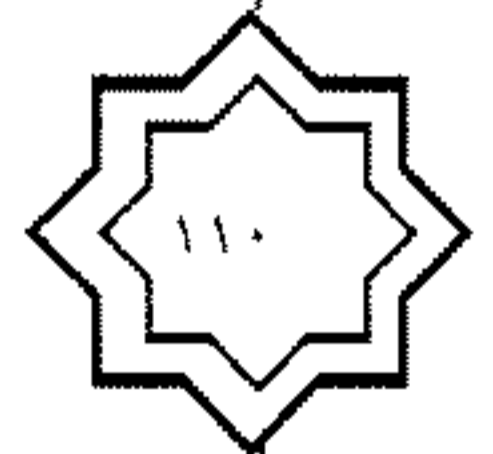
بهره ها هر سو از آن برده شود

مردگانی سر بر آرند از قبور

زنده می گردند چون روز نشور

آن سعیدان زان سبب برخاستند

چون حیات جاودانی خواستند

اشقیایا یابند آن دم زندگی

از برای ذلت و شرمندگی

۱۳۰ پس حکیمان انہی و ثلثات

تا ابد دارند چون انجم ثبات

جمله رخشان و درخشان تا ابد

همچو سہا و افتاب ای معتمد

من نظر می کردم از آن سوی جوی

کسہ بادی زیر درختان گفتگوی

آن یکی گفت این عجیب تا بہ کی

باشدی ای هاتف فرخنده پی

آن ملبس با کتان سوی سما

دستہا افراشت از بہر دعا

۱۳۵ گفت: در قوم مقدس ای سند

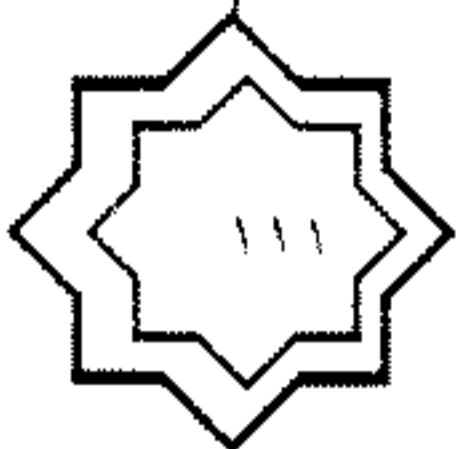
این پریشانی بہ آخر چون رسد

آنچه گفتہ جملگی یابد وقوع

آن چنان کہ ماہ بنماید طلوع

پس منش گفتہ: نفہمیدم خطاب

از کنار نہر، گفتا در جواب:

این کلام، ای دانیانِ حق پرست
تابه آخر مخفی و مخترم هست
لیک چون آواز او را بشنوی
در نصیب خود تو هم فائز شوی
۱۴۰ خوش به حال آنکه دارد انتظار
سینصد و مسی پنج از بعد هزار
یارب این تاریخ چه بود از کجاست؟
مبدلش از کی؟ کجایش منتهاست؟
شمسی آمد یا هلالی، زهروی
کشف این سر را مجوزین مثنوی
جواب از شبهات وارد بر غیبت از طرف علماء عامه
با تمام این براهین و حکم
بر وجود مهدی بدرالظنمه
مفتی بغداد، از راه عناد
کرده انکار و دری از رد کشاد
۱۴۵ گفت عالم پر شد از جور و جفا
کر که بودی، از چه جستی احتفا
احتفایش گر ز خوف دشمن است
ناصر او کرد کار ذوالمن است

حق مگر عاجز بود از نصر او
کاو شود پنهان ز ترسش از عدو؟
پیشوائی بسته دستش در غیاب
منقطع از خلق و زیشان در حجاب
نی از او آید صدور امر و نهی
نی کند سرویج از احکام و وحی
۱۵۰ بسی تصرف در امور و در مهام
ساکت از اصلاح امر و انتظام
بسر وجودش نیست نفع و فایده
بسر خلاف عقل هست و قاعده

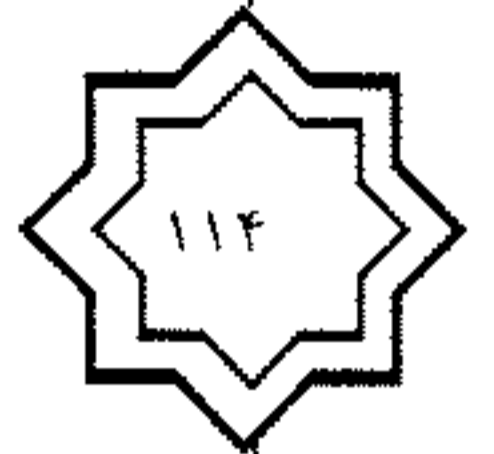
[پاسخ مفتی بغداد]

گوی باوی: هوش کن، دور از هدی!
اعتراضت هست یکسر بر خدا
حکمت بازی بسر آرا قصر نیست
تسابع رأی من و بونصر نیست

[پاسخ شبهه اول]

آنکه گفتی: «بسر امام منتظر
نیست نفعی چون درخت بی ثمر»

۱۵۵ حضرت قاضی! ملامت بر تو نیست
چونکہ عرفان امامت در تو نیست
فایده اولی کہ هستش بر وجود
حجت حق است بر خلق ای وجود
چون وجودش لطف محض از داور است
گر تصرف داشت لطف دیگر است
در وجودش هست نفع خاص و عام
ہست عالم را بدان سلطان قوام
این سخن فرمود احمد با عموم
اہل بیتہ را مثل آمد نجوم
۱۶۰ در زمین اند اہل بیت من امان
چون نجوم آسمان در ہر زمان
در احادیث و لایات اثنی عشر
گفت پیغمبر رسول منتصرا:
دین بود قائم بدیشان تا قیام
ہم بدیشان ہست عالم را نظام
گر نباشد این زمین فتنہ جو
اہل خود را می برد در خود فرو

حافظ دین است و ارکان و اساس
شرع را حافظ بود از اندراس
۱۶۵ در شداید غوث مضطربین بود
دستگیر عاجز مسکین بود
مستتمندان را غیث است و پناه
دردمندان را طبیب خیرخواه
هادی گمگشته گان است او زجود
ملاجاً درماندگان است آنجود
گفت محیی الدین که قطب دایره
گر نبودی دایره شد بایره
قطب امکان است در عالم ولی
مهدی موعود از نسل علی
۱۷۰ الغرض هر چند باشد در سحاب
مردمان را نفع بخشد آفتاب
[پاسخ شبهه دیگر او]
وانکه گفتی ای حریف تندخو:
«حق مگر عاجز بود از نصر او؟»
ای بسا حکمت که در کار اله
عقل ماند یکی نابرده راه

هوش کن، در کار حق بس حکمت است
که برون از عقل و فهم و فکرت است
لازم آید از دلالت در جهان
انبیا را نصرتی در هر زمان
۱۷۵ سنّة الله است، لیکن بر خلاف
پس بود این قول بی وجه و گزاف
انبیا بر خصم اگر غالب شدند،
در همه اوقات فاتح آمدند،
خلق دانستند ایشان را اله
در ضلالت اوفستند و اشتباه
گر کند مهدی در این دوران ظهور
لاجرم نباید کشد هر جا کفور
وی بساکافر که در صلبش تقی است
وی بسامؤمن که در صلبش شقی است
۱۸۰ این ودایع اندر اصلاب رجال
داده آبا را در این غیبت مجال
مر ظهورش را بسی آیات هست
نسامده آیاتش آن هیئات هست

دارد اصحابی ز اخیار و خواص
کساین شرف دارد به ایشان اختصاص
تا فراهم نامدندی آن گروه
بباشد اندر پرده فر و شکوه
آنگهی بر گو به مفتی کاین سخن
اعتراضی نیست بس بر قول من
هر که شد قائل به مهدی ای وجود

۱۸۵

اعتراضت می کند بر او ورود
نیست این قدرت مگر معبود را
کآفریند مهدی موعود را

[اشاره اجمالی به غیبت های انبیاء علیهم السلام]

در جهان بس انبیا را غیبت است
خلق را از فیض ایشان خیبت است
حق مگر بر نصرشان قدرت نداشت؟
قدرتی بر عون و بر نصرت نداشت؟
سالها در شعب بودی مصطفی
امر او مخفی و خود در اختفا

۱۹۰ داد یوسف سرده موسی به قوم

قوم بودش منتظر یوما فیوم

موسی اندر خانه فرعون بود
کسی بنی اسرائیل از او بردند سود
آن بنی اسرائیل در رنج و عذاب
موسی اندر بستر راحت به خواب
چسبون برون افتاد امرش ز اختفا
لاجرم بگریخت منهم خانفا
باز او ده سال در مدین بسزیت
بر فراقتش شیعیانش می گریست
۱۹۵ اندر این مدت خدا قدرت نداشت؟
یا خدا، بی حکمتی مهمل گذاشت؟
از تعصب خویش را آزاد کن
دستان آن سلیمان یاد کن
ملتی غایب شد از ملک و وطن
تکیه بر تختش نسوده اهرمن
آن چنان کرد اقتضا حق را حکم
خاتم افتد در محیط از دست جم
خاتم از دست سلیمانی افتد
حکمرانی دیو بر تختش کند

۲۰۰ شیعیانش را بسوزاند فراق

در شکسنج و در عذاب و در وثاق

[خاتمه]

ای خدا! کو مهدی آخر زمان؟

تا جهانی را کند امن و امان

بگذرد این روزگار تلخ، باز

روزگار دیگر آید دنواز

بگذرد دی، بوستان خندان شود

آب و تاب باغ صد چندان شود

شاه فروردین جهانبانی کند

باد برگل عنبر افشانی کند

۲۰۵ مژده‌ای دادند دوشم در سحر

کام، از آن مژده، شیرین چون شکر

باز آن محبوب، غفاری کند

مستمندان را پرستاری کند

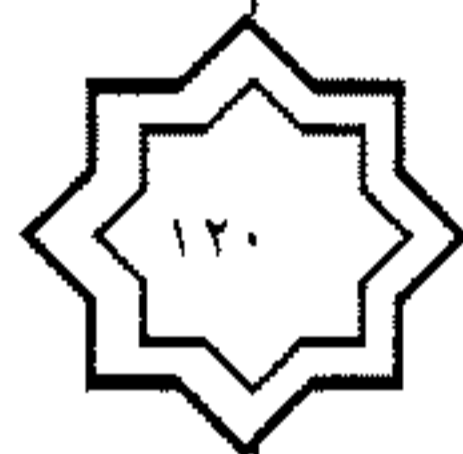
بر سر جود آید و الطاف و مهر

هم به کام دوستان دور سپهر

بگذرد این شام تاریک عبوس

بگذرد این درد و این رنج و فسوس

هر شبی را در عقب باشد سحر
صبح روشن می رسد با حسن و فرز
۲۱۰ روزگار تلخ یاران بگذرد
شام هجر بی قراران بگذرد
ای تو مقصود از زمین و آسمان!
آفرینش را، تو مقصود از جهان!
در کجائی؟ در کجائی؟ در کجا؟
دور، دور تو است، یا بدرالدجی!

گزیدہ توضیحات:

- بیت ۲۸- تشریف ابوہارون - کمال الدین ۲ / ۴۳۴. بحار الانوار
۲۵/۵۲. وسائل الشیعة ۱۵/۱۶۴. غیبت طوسی ۱۵۱.
- بیت ۲۹- تشریف گروهی از اہل قم - کمال الدین ۲ / ۴۷۶.
بحار الانوار ۴۷/۵۲-۵۰.
- بیت ۳۰-
- تشریف ظریف خادم - کافی ۱/۳۳۱-۳۳۲. بحار الانوار ۵۲ / ۶۰.
ارشاد مفید / ۳۵۱.
- تشریف نسیم خادم - خبر اول: کمال الدین ۲ / ۴۰۳. بحار الانوار
۴/۵۱. اثبات الہدایة ۷/۲۹۲. غیبت طوسی ۱۴۷.
- خبر دوم: کمال الدین ۲ / ۴۳۰ و ۴۴۱. غیبت طوسی ۱۳۹.
خرائج راوندی ۱/۴۶۵. بحار الانوار ۵/۵۱.
- بیت ۳۱- خبر عقیقہ - بحار الانوار ۵/۵۱.
- بیت ۳۲- رشیق حاجب (رشیق ہارزانی) - غیبت طوسی
۱۴۹. بحار الانوار ۵۲ / ۵۱-۵۲.
- بیت ۳۵- ابن ایوب و ابن حکیم با ۳۸ نفر دیگر - کمال الدین
۲ / ۴۳۵. بحار الانوار ۲۵/۲۶. وافی ۲ / ۳۹۴. حلیۃ الأبرار ۲ / ۵۵۰.
- بیت ۳۶- خبر یعقوب بن منقوس - کمال الدین ۲ / ۴۰۷ و ۴۳۶.

انتشارات نیک معارف چاپ و منتشر شده است.

بیت ۴۹- اشاره به آیه شریفه:

وعد الله الذين آمنوا منكم و عملوا الصالحات ليستخلفنهم في الارض كما استخلف الذين من قبلهم... (سوره نور، آیه ۵۴)، که بر اساس روایات متواتر، وعده به ظهور حضرت مهدی علیه السلام است.

بیت ۵۲-۵۳: اشاره به روایاتی که با اسانید عدیده از طرق خاصه و عامه از رسول خدا صلی الله علیه و آله روایت شده که فرمود:

لو لم يبق من الدنيا الا يوم واحد، لظول الله عز و جل ذلك اليوم حتى يخرج فيه رجل من ولدي اسمه اسمي و كنيته كنيته يملأ الارض قسطا و عدلا كما ملئت ظلما و جورا.

بیت ۵۴- اشاره به آیه شریفه «و اشرققت الارض بنور ربها» (زمر / ۶۹)، که در اخبار معتبره، به ایام ظهور حضرت مهدی علیه السلام تأویل شده است.

بیت ۵۵- اشاره به روایات متواتری که بر اساس آن، پس از ظهور حضرت مهدی علیه السلام، حضرت مسیح علیه السلام از آسمان نازل می شود، و به ایشان اقتدا می کند.

بیت ۷۴- از این بیت تا بیت ۸۰، کلام مرحوم بیرجندی است